

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Kielce, dnia 2 października 2025 r.

Poz. 3160

UCHWAŁA NR XVII/119/2025 RADY GMINY SKARŻYSKO KOŚCIELNE

z dnia 30 września 2025 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2025 – 2028”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt. 9, art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1153.) oraz art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292);

RADA GMINY uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2025 - 2028”, pozytywnie zaopiniowany przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Traci moc uchwała Nr XXXVIII/262/2021 z dnia 29 grudnia 2021 r. w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2021-2024”

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Skarżysko Kościelne.

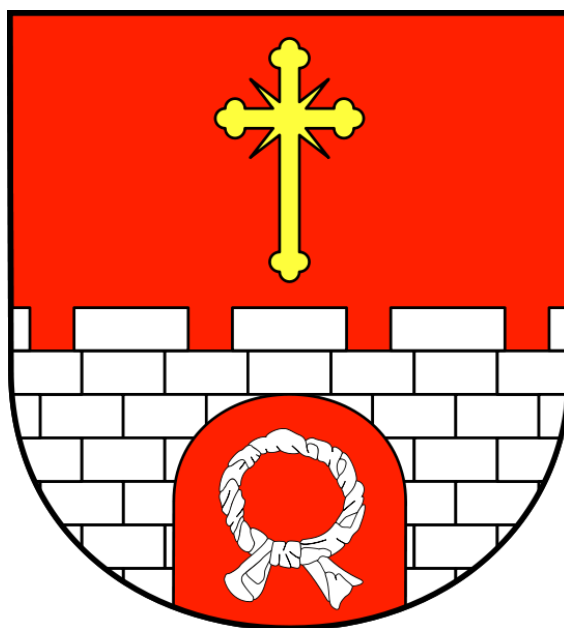
§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Tomasz Winiarski

Załącznik Nr 1
do Uchwały Nr XVII/119/2025
Rady Gminy Skarżysko Kościelne
z dnia 30 września 2025 roku

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2025 – 2028

Opracowanie: *Labrys* Urszula Jedynak

Skarżysko Kościelne, lipiec 2025 r.

Spis treści:

1. Wstęp	s. 3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	s. 3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	s. 4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	s. 10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	s. 10
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	s. 12
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	s. 22
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	s. 22
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	s. 26
Położenie, podziały administracyjne i zarys historii obszaru gminy	s. 26
Charakterystyka krajobrazu kulturowego i zasobów dziedzictwa	s. 30
Zabytki archeologiczne	s. 33
Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	s. 34
Dziedzictwo niematerialne	s. 34
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	s. 36
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	s. 38
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	s. 42
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	s. 43
7. Priorytety i kierunki działania w ramach GPOnZ	s. 45
8. Instrumentarium realizacji GPOnZ	s. 47
9. Zasady oceny realizacji GPOnZ	s. 49
10. Źródła finansowania GPOnZ	s. 50
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	s. 59
12. Podsumowanie	s. 60

załącznik 1

załącznik 2

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami (GPOnZ) jest dokumentem strategicznym, pełniącym funkcję podstawowych wytycznych do zarządzania dziedzictwem kulturowym na poziomie lokalnym. Jest to element wspierający politykę administracyjną w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania działań w dziedzinie ochrony zabytków oraz popularyzacji i promocji dziedzictwa kulturowego.

Bazuje on na identyfikacji dziedzictwa w granicach administracyjnych gminy Skarżysko Kościelne wykonanej w ramach Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ), ale uwzględnia również dziedzictwo niematerialne oraz analizę zachowanego krajobrazu kulturowego. Dokument ten uwzględnia zmiany zaistniałe na przestrzeni minionych czterech lat w obowiązującym prawie dotyczącym zagadnień związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami, a także wprowadza uaktualnienia w stosunku do istniejącego stanu zabytków zlokalizowanych na terenie gminy w okresie realizacji poprzedniego programu (2021-2024). GPOnZ odnosi się zarówno do ponadlokalnych celów opieki nad zabytkami, a także do lokalnych strategii rozwojowych gminy. Przygotowany program bazuje na zasobach własnych gminy, ale również na zabytkach, które stanowią własność innych podmiotów znajdujących się na terenie gminy.

Utworzenie gminnego programu ma na celu nie tylko zahamowanie procesów degradacji zabytków, ale także wyznaczanie kierunków działania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, ochrony krajobrazu kulturowego, upowszechniania i promowania dziedzictwa gminy. GPOnZ ma również za zadanie zwiększyć wiedzę mieszkańców o lokalnych zabytkach i tradycjach, a także zwrócić uwagę na potrzebę ich zachowania dla kolejnych pokoleń. Może on w ten sposób wpływać na zwiększenie potencjału gminy poprzez integrację społeczności lokalnej wokół problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami po uzyskaniu pozytywnej opinii Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz przyjęciu go uchwałą Rady Gminy Skarżysko Kościelne będzie stanowił „platformę” do współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków, a Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Podstawę prawną opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami stanowi Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z jej najnowszymi zmianami (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), która mówi o obowiązku sporządzania programu opieki nad zabytkami na okres czterech lat przez samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami. Są to:

- 1) (uchylony)
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Powyższa ustawa (również w art. 87) nakłada na samorząd następujące obowiązki i uprawnienia:

- uzyskanie opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dla opracowanego programu przed przyjęciem przez radę gminy (ust. 3),
- publikację w dzienniku urzędowym województwa (ust. 4),
- sporządzenie (co 2 lata) przez zarząd gminy sprawozdania z realizacji programu w okresie dwuletnim i przedstawienie go radzie gminy (ust. 5).

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochronę dziedzictwa kulturowego oraz opiekę nad zabytkami w Polsce podnosi przede wszystkim Konstytucja, która nakłada na państwo i obywateli obowiązek ochrony zabytków, a w szczególności:

- art. 5 określa dziedzictwo narodowe jako wartość strzeżoną przez państwo polskie,
- art. 6 ust. 1 mówi, że Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju,
- art. 86 stanowi, że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r. poz. 1292). Ustawa nakłada na organy samorządowe i właścicieli zabytków następujące obowiązki:

- art. 4 Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:
 - 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
 - 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
 - 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
 - 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
 - 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

- art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje również podstawowe pojęcia dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. Bez względu na stan zachowania ochronie podlegają (art. 6, ust. 1):

- art. 6, ust. 1, pkt 1 - zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- art. 6, ust. 1, pkt 2 - zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- art. 6, ust. 1, pkt 3 - zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (Art. 6, ust.2)

Artykuł 7 tej ustawy definiuje formy ochrony zabytków i są to:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Artykuł 16 daje samorządom gminnym uprawnienia do wprowadzania przestrzennej formy ochrony jaką jest park kulturowy, i tak:

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
 - 1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.
2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.
3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.
4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.
5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.
6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Z kolei art. 17 mówi:

1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:
 - 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
 - 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
 - 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
 - 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
 - 4) składowania lub magazynowania odpadów.

2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131–134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 r. poz. 54). W art. 19 ustawodawca zwraca uwagę na konieczność uwzględniania ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym:

1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych¹:

1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;

2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków;

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 20).

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21).

W art. 22 zamieszczone są wytyczne dotyczące prowadzenia gminnej ewidencji zabytków:

- art. 22, ust. 1, pkt 4 – Wójt, burmistrz, prezydent miasta prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy,

¹ Podobnie jak w znowelizowanej w 2023 roku Ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która również zawiera zapisy określające konieczność uwzględnienia wymagań ochrony zabytków podczas przygotowywania planu ogólnego (Art. 13b, pkt. 3j) oraz uzgodnienia jego projektu z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków (Art. 13i, pkt. 5b).

- art. 22, ust. 1, pkt 5 - W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) utracił moc z dniem 18.05.2023 w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia (na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 roku Dz.U. poz. 951).

Prawo o ochronie zabytków wprowadza możliwość finansowania przez jednostki samorządu terytorialnego prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytkach ujętych w gminnej ewidencji zabytków, a nie, jak dotychczas, jedynie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków (art. 81). Ta sama ustawa wyznacza wójta, burmistrza lub prezydenta miasta jako instytucje do których należy zgłaszać wszelkie informacje dotyczące stanu zachowania zabytków oraz odkrycia zabytków archeologicznych (rozdz. 11).

Podczas opracowywania niniejszego programu wzięto również pod uwagę inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które są zamieszczone w wielu obowiązujących ustawach, a w tym w:

- 1) ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r. poz. 1130)
- 2) ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2025 r. poz. 418)
- 3) ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025 r. poz. 647)
- 4) ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478)
- 5) ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145)
- 6) ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- 7) ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2024 r. poz. 1491).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- 1) ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r., poz. 385);
- 2) ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują natomiast przepisy:

- 1) ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164)

Przepisy dotyczące miejsc pamięci narodowej są zawarte:

- 1) w ustawie z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz. U. z 2023 r. poz. 102);
- 2) w ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 r. poz. 2337).

Ponadto zasady prowadzenia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami uszczegółowiają inne akty wykonawcze i rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259) mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie;
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015 r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz. U. z 2015 r. poz. 979);
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650);
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706);
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1066);
- rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1901);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 i z 2006 r. Nr 24, poz. 181);
- rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2023 poz. 2425);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 r. Nr 113, poz. 661, z 2019 r. poz. 1886 i z 2021 r. poz. 56);
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów

Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609, z 2019 r. poz. 1721 i z 2021 r. poz. 81);

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019, poz. 1470).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Najważniejsze cele strategii państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały określone w **Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026** (Uchwała nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r.). Wyznacza on kilka kluczowych kierunków działań, których celem nadrzędnym jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii, a w rezultacie zwiększenie zasobu zabytków w Polsce. Składają się na niego poniższe cele szczegółowe oraz kierunki działań.

Cel szczegółowy 1: weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości

Kierunek 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju

Kierunek 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, w skład którego wchodzi następujące zadania: model i system wartościowania zabytków, plany zarządzania dla Pomników Historii, wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych, system bezpieczeństwa zabytków i projektowanie konserwatorskie.

Kierunek 1.3: Realizacja międzynarodowych zobowiązań w postaci implementacji konwencji UNESCO z 1972 do ustawy o ochronie zabytków, wdrożenia Konwencji UNESCO z 2001 roku, współpraca międzynarodowa z UNESCO, wsparcie procesu tworzenia planów zarządzania dla miejsc światowego dziedzictwa

Cel szczegółowy 2: wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków

Kierunek 2.1: Cyfryzacja procesów administracyjnych w postaci cyfryzacji procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków, opracowania i realizacji programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków

Kierunek 2.2: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez wdrożenie i rozwój programu AZP+, digitalizacja i udostępnianie zasobu archiwalnego, rozwój zasobu dokumentacyjnego 3D, rozwój portalu Zabytek.pl.

Kierunek 2.3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami

Cel szczegółowy 3: rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja)

Kierunek 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych, obejmujący następujące zadania: strategia przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych dla zachowania zabytków, **wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami, *twój dom – dialog z tradycją*, upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych – „Szkoła rzemiosł CAD”, warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich, wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych, proces prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych - szkolenia dla samorządów.**

Kierunek działań 3.2: edukacja i podnoszenia świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego z następującymi zadaniami: **włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach, badania społeczne i statystyczne dotyczące dziedzictwa kulturowego, pomiar wpływu kultury i dziedzictwa na rozwój społeczny, kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dziedzictwa kulturowego, wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom, edukacja o dziedzictwie kulturowym, z uwzględnieniem dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, utworzenie i rozwój działalności Forum Posiadaczy Zabytków przy Generalnym Konserwatorze Zabytków.**

Narodowy Instytut Dziedzictwa prowadzi następujące programy, które umożliwiają realizację założeń powyższego programu (szczegóły na stronie www.nid.pl):

- Wspólnie dla dziedzictwa
- Niematerialne – przekaz dalej
- Ochrona zabytków archeologicznych

Ponadto uchwałą Nr 155 z dnia 27 października 2020 r. Rada Ministrów ogłosiła dokument „**Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**” (M.P. z 2020 r. poz. 1060), w którym zawarła trzy cele szczegółowe dotyczące wsparcia kompleksowej modernizacji systemu zarządzania rozwojem kraju, wzrostu jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków (cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne; cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich; cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju).

Dla ochrony zabytków istotny jest drugi cel szczegółowy.

Cel ten polega na „budowaniu kompleksowej polityki państwa w zakresie zwiększania szeroko rozumianej aktywności obywatelskiej, wzrostu udziału i zaangażowania obywateli w życie publiczne oraz ich wpływu na planowanie i realizację zadań publicznych zgodnie z zapotrzebowaniem społecznym”.

Na cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich składają się:

2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,**2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,**

Cel polegający na wdrożeniu aktywnego uczestnictwa w kulturze. Dziedzictwo kulturowe należy „efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego, m.in. przez różnorodne inwestycje w jego elementy: dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocję dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO oraz uznanego przez Prezydenta RP za Pomniki Historii, a także rozwój turystyki kulturowej przy wykorzystaniu idei Europejskich Szlaków Kulturowych”

W ramach celu realizowane będą następujące projekty strategiczne: **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, Rozwój Turystyki Kulturowej, Krajobraz mojego miasta** („którego celem jest zwrócenie uwagi władz samorządowych, firm, instytucji oraz społeczeństwa na problem chaosu reklamowego i konieczność zrównoważonego planowania przestrzeni miejskiej. Zwiększony zostanie nacisk na działania edukacyjne oraz promocyjne w zakresie kształtowania i ochrony estetyki przestrzeni publicznej”) itp.

Poza tym realizowane będą następujące cele:

2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,**2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,****2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.****4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.**

Przy opracowywaniu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami odnoszono się do podstawowych dokumentów określających wizję rozwoju województwa świętokrzyskiego oraz do opracowań strategicznych w zakresie planowania przestrzennego i ochrony zabytków na obszarze regionu i powiatu. Są to:

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (Uchwała Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego Nr XXX/406/21 z dn. 29 marca 2021 roku)

Wyżej wymieniony dokument zakłada, że jednym z istotnych czynników rozwoju województwa świętokrzyskiego jest między innymi turystyka, działalność prozdrowotna i uzdrowiskowa. Kołem zamachowym tworzenia nowych produktów turystycznych musi być wykorzystanie walorów przyrodniczych, bogactw środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego. Wsparcie inwestycji w obszarze kultury, w tym wsparcie instytucji kultury oraz działania na rzecz ochrony zabytków jest warunkiem niezbędnym do zachowania regionalnej tradycji i tożsamości kulturowej, a w konsekwencji dla wzmocnienia atrakcyjności turystycznej województwa. W dokumencie został wydzielony obszar uzdrowiskowy w skład, którego wchodzi: miasto i gmina Busko-Zdrój, gmina Solec-Zdrój oraz miasto i gmina Kazimierza

Wielka a także miasto i gmina Pińczów (będące w trakcie ubiegania się o status obszaru ochrony uzdrowiskowej).

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego (Uchwała Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego nr XLVII/833/14 z dn. 22 września 2014 roku)

Plan Zagospodarowania Przestrzennego wskazał na ciągłość wielkoobszarowych wpływów kulturowych i politycznych Krakowa na południową część regionu oraz Sandomierza na północną, której skutkiem jest wytworzenie się kulturowej więzi w historycznych i współczesnych powiatach. Teren obecnego województwa świętokrzyskiego był kolebką kronikarzy, historyków, poetów, regionalistów takich jak Wincenty Kadłubek, Mikołaj Rej, Jan Chryzostom Pasek, Wespazjan Kochowski, Stanisław Trembecki. Wskazuje na żywe tradycje kultury ludowej (regionalny strój ludowy rzemiosło i sztuka ludowa, lokalne zwyczaje, legendy i podania).

Powyższy plan wskazał na bardzo istotne problemy związane z rozwojem cywilizacyjnym regionu, do których należą odpowiedni rozwój osadnictwa i infrastruktury technicznej, w tym: postępujące rozproszenie zabudowy wiejskiej i podmiejskiej, sąsiedztwo obcych i agresywnych form nowych budowli, tzw. „drutowanie” krajobrazu, potencjalne niszczenie stanowisk archeologicznych w trakcie prac ziemnych i ich pełna destrukcja na obszarach zbiorników wodnych; odkładanie w czasie remontów zabytkowych obiektów i założeń mogące powodować utratę walorów zabytkowych oraz wzrost kosztów prac remontowych, które niewspółmiernie rosną wraz z pogarszaniem się stanu zabytku. Brak opieki nad opuszczonymi obiektami sakralnymi byłych gmin żydowskich, niszczącymi zborami i obiektami ariańskimi, kalwińskimi, zarastającymi i podlegającymi niszczeniu cmentarzami wojennymi obcych wojsk powoduje wymazywanie materialnych śladów wielokulturowej historii regionu będącej elementem jego tożsamości. **Ograniczona możliwość adaptacji drewnianych obiektów zabytkowych wiejskiej i miejskiej zabudowy mieszkalnej lub gospodarczej na współczesne cele użytkowe, wysokie koszty remontów — niewspółmierne do możliwości właścicieli, prowadzą te obiekty do ruiny i rozbiórki.**

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2023—2026 (Uchwała Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego nr LXV/806/23 z dn. 26 października 2023 roku)

Celem strategicznym POnZ Województwa Świętokrzyskiego jest zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego dla wzmacniania tożsamości mieszkańców oraz ugruntowania kulturowej pozycji województwa na tle kraju i Europy. Składa się z dwóch celów operacyjnych, kilku priorytetów i kierunków działań.

„Cel operacyjny 1

Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego

Priorytet 1.1

Wsparcie działań związanych z dokumentowaniem i wyeksponowaniem zasobów zabytkowych**Kierunek 1: Udostępnianie i aktualizacja danych cyfrowych dotyczących zabytków:**

Kierunek działań ma na celu utrwalenie i prezentowanie zasobów dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego poprzez prowadzenie systemu informacji przestrzennej, spójnego z danymi administrowanymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. Platforma gromadzić powinna dane o obiektach zabytkowych z terenu województwa świętokrzyskiego.

Kierunek 2: Wsparcie procesów digitalizacji zbiorów dziedzictwa kulturowego województwa

Prezentowany kierunek zakłada realizację działań związanych z cyfryzacją zasobów zabytkowych celem zwiększenia dostępu do informacji o obiektach zabytkowych dla większej grupy odbiorców. W ramach kierunku działań planowane jest tworzenie i rozbudowa infrastruktury służącej digitalizacji zbiorów dziedzictwa (muzea, instytucje kultury, archiwa, uczelnie, biblioteki itp.).

Kierunek 3: Pozyskiwanie archiwalnych zdjęć lotniczych

W ramach kierunku działań planuje się pozyskanie archiwalnych zdjęć lotniczych z II wojny światowej wykonanych na ziemi świętokrzyskiej przez Luftwaffe (sił powietrznych III Rzeszy) w ramach prowadzonych działań wojennych i wykorzystanie ich w ramach systemu informacji przestrzennej województwa.

Ponadto kierunek działań zakłada pozyskanie i wykorzystanie zdjęć lotniczych z lat 1950 - 2020 wykonywanych przez polskie firmy fotograficzne.

Kierunek 3: Wsparcie działań związanych z rozpoznawaniem dziedzictwa kulturowego województwa

W ramach kierunku działań planuje się wsparcie prowadzonych inwestycji związanych z rozpoznawaniem zasobu zabytkowego poprzez badania archeologiczne, historyczne i terenowe oraz ich dokumentowanie wraz z upowszechnieniem oraz weryfikację i uzupełnienia wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych.

Kierunek 4: Wsparcie obiektów i obszarów z terenu województwa, które ubiegają się o wpis do wykazu obiektów najwyższej rangi (listy światowego dziedzictwa UNESCO, pomników historii oraz parków kulturowych)

Kierunek działań zakłada wsparcie dla najcenniejszych obiektów i obszarów z województwa w procedurze wpisu na listy światowego dziedzictwa UNESCO, pomników historii oraz tworzenia parków kulturowych. Zwiększanie obiektów najwyższej rangi na terenie województwa świętokrzyskiego wpłynie pozytywnie na atrakcyjność kulturalną województwa.

Kierunek 5: Wsparcie obiektów i obszarów z terenu województwa, w procedurze wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków

Kierunek działań zakłada wsparcie i inicjowanie działań dla obiektów przy procedurze wpisu do wojewódzkiej ewidencji zabytków i tym samym większą ochronę dziedzictwa kulturowego województwa.

Priorytet 1.2

Wsparcie działań związanych z remontami i ochroną przed degradacją obiektów zabytkowych**Kierunek 1: Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa**

Kierunek działań odnosi się do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest samorząd województwa świętokrzyskiego lub jego jednostki organizacyjne. Środki finansowe będą przeznaczane na remont obiektów zgodnie ze sporządzonym harmonogramem, który będzie poprzedzony inwentaryzacją obiektów będących własnością samorządu województwa.

Kierunek 2: Dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach na terenie województwa świętokrzyskiego

Kierunek działań zakłada kontynuację inicjatyw związanych z dofinansowaniem szeroko pojętych działań związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych znajdujących się w rejestrze zabytków jak i ewidencji zabytków na terenie województwa świętokrzyskiego.

Kierunek 3: Pozyskiwanie środków zewnętrznych na realizację działań związanych z pracami konserwatorskimi i restauratorskimi obiektów zabytkowych

Kierunek działań zakłada pozyskiwanie środków zewnętrznych, w tym unijnych na realizację działań związanych z konserwatorskimi i restauratorskimi obiektów zabytkowych. Prace tego typu wiążą się ze znacznymi kwotami, wielokrotnie przekraczającymi możliwości finansowe województwa, powiatów oraz gmin z terenu województwa.

Kierunek 4: Wskazywanie możliwości pozyskiwania środków finansowych z funduszy polskich i europejskich na przeprowadzenie prac konserwatorskich, restauracyjnych, rewitalizacyjnych dla obiektów i obszarów wartościowych dla regionu

W ramach kierunku działań przewiduje się bieżącą informację umieszczaną na stronie województwa oraz komunikację z gminami i powiatami województwa (m.in. spotkania informacyjne) na temat możliwości pozyskania środków finansowych na realizację inwestycji związanych z szeroką pojętą ochroną zabytków.

Priorytet 1.3**Wsparcie działań związanych z poprawą dostępności i zabezpieczeniem obiektów zabytkowych****Kierunek 1: Wsparcie działań związanych z poprawą dostępności obiektów zabytkowych dla osób z niepełnosprawnościami**

Kierunek działań obejmuje inwestycje, które mają na celu poprawę dostępności obiektów zabytkowych dla osób z niepełnosprawnościami poprzez likwidację barier architektonicznych i poprawę dostępności komunikacyjnej. Szczególny nacisk powinien być kładziony na obiekty użyteczności publicznej.

Kierunek 2: Wsparcie działań związanych z zabezpieczaniem zabytków

Kierunek działań obejmuje inwestycje związane z wyposażaniem obiektów zabytkowych w systemy przeciwpożarowe oraz zabezpieczenia przeciwwłamaniowe, które wpłyną pozytywnie na poprawę bezpieczeństwa zabytków i ich wyposażenia.

Kierunek 3: Stosowanie ekologicznych rozwiązań służących ograniczeniu emisji zanieczyszczeń, poprawie stanu i kosztów utrzymania obiektów zabytkowych

Kierunek działań zakłada realizację inwestycji, które mają na celu zwiększenie efektywności ekologicznej obiektów zabytkowych poprzez m.in. działania związane z termomodernizacją i wymianą nieefektywnych kotłów, które docelowo prowadzić będą do mniejszego oddziaływania na środowisko zabytków, poprawę funkcjonowania i zmniejszenie kosztów utrzymania tych obiektów

Kierunek 4: Wspieranie gmin w realizacji regulacji określonych uchwałą krajobrazową

W ramach kierunku działań planuje się wspieranie gmin w podejmowaniu uchwał krajobrazowych, wspieranie zasad eksponowania obiektów zabytkowych w lokalnym krajobrazie (estetyka otoczenia, infrastruktura okołoturystyczna itp.).

Priorytet 1.4**Wsparcie działań na rzecz prawidłowego zarządzania obiektami zabytkowymi na terenie województwa****Kierunek 1: Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz powiatami i gminami z terenu województwa w celu poprawy przepływu informacji na temat gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków**

Kierunek działań zakłada bieżącą komunikację zarówno z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, jak i powiatami i gminami z terenu województwa na temat obiektów ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków, ich stanu technicznego i potrzeb remontowych.

Kierunek 2: Zachęcanie gmin z terenu województwa świętokrzyskiego do sporządzania gminnych ewidencji zabytków oraz Programów Opieki nad Zabytkami oraz wdrażanie uchwał dotyczących dotacji na obiekty zabytkowe

Kierunek działań obejmuje inicjatywy związane z działalnością informacyjną i edukacyjną, której celem jest zachęcanie gmin do sporządzania gminnych ewidencji zabytków (obejmujących zabytki nieruchome i stanowiska archeologiczne) oraz Programów Opieki nad Zabytkami. Docelowo wszystkie gminy powinny posiadać opracowanie gminne ewidencje zabytków, a wszystkie gminy i powiaty z terenu województwa świętokrzyskiego powinny posiadać opracowane i aktualizowane Programy Opieki nad Zabytkami.

Ponadto w ramach kierunku działań planuje się wspieranie inicjatyw związanych z podejmowaniem przez jednostki samorządu terytorialnego uchwał dotyczących dotacji na zabytki (również te w gminnej ewidencji zabytków).

Kierunek 3: Inicjowanie oraz wsparcie opracowywania i aktualizacji dokumentów dotyczących ochrony zabytków w sytuacjach kryzysowych i w przypadku szczególnych zagrożeń

Kierunek działań obejmuje inicjatywy związane wsparciem jednostek samorządu terytorialnego przy opracowywaniu i aktualizowaniu m.in. Planów na Wypadek Konfliktów Zbrojnych i Sytuacji Kryzysowych.

Cel operacyjny 2**Tworzenie warunków do wzmacniania tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej**

Priorytet 2.1**Promowanie kultury i dziedzictwa kulturowego województwa oraz upowszechnianie wiedzy o regionie****Kierunek 1: Inicjowanie akcji edukacyjnych na temat zasobu zabytków**

Kierunek działań ma na celu pobudzenie i rozszerzenie szeroko pojętych akcji edukacyjnych na temat zasobu zabytków w województwie, specyfiki regionalnej w tej dziedzinie oraz wartości dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego za pośrednictwem m.in.: placówek oświatowych, instytucji kultury, stowarzyszeń oraz przy współpracy z samorządami gmin i placówkami badawczymi regionu.

W ramach kierunku działań planuje się pogłębianie wiedzy o regionie, jego tożsamości i historii i rozpowszechnianie tej wiedzy poprzez konferencje naukowe i popularnonaukowe, zabawy, gry i konkursy dla dzieci i młodzieży promujące dziedzictwo.

Kierunek 2: Wsparcie działań mających na celu promocję zasobu dziedzictwa kulturowego województwa

W ramach kierunku działań planuje się: promocję markowych produktów turystycznych związanych z dziedzictwem kulturowym, wspieranie opracowania i wydawania folderów, albumów i publikacji informacyjno-promocyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego województwa, promowanie dobrych praktyk w ochronie dziedzictwa kulturowego, przy wykorzystaniu konkursów, nagród, wydarzeń kulturalnych oraz mediów.

Kierunek 3: Promocja zasobu dziedzictwa kulturowego województwa na arenie międzynarodowej

W ramach kierunku działań planuje się szeroko pojętą promocję dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego m.in. poprzez działania promujące zabytki z terenu województwa świętokrzyskiego podczas międzynarodowych wydarzeń (m.in. uczestniczenie w targach związanych z dziedzictwem kulturowym, w tym Europejskie Dni Dziedzictwa).

Kierunek 4: Wspieranie i finansowanie instytucji kultury województwa świętokrzyskiego, które w profilu działania mają zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami

Kierunek działań zakłada wsparcie zarówno merytoryczne, jak i finansowe funkcjonujących na terenie województwa placówek muzealnych i kulturalnych, których celem jest ochrona i popularyzacja dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa świętokrzyskiego. Wspierane będą także następujące kierunki działań: powiększanie zbiorów muzealnych, prace związane z działaniami konserwatorskimi w stosunku do zbiorów, wykorzystanie muzeów w celu edukacji lokalnej społeczności.

Kierunek 5: Wsparcie działań związanych z poprawą stanu zachowania zabytków na terenach wiejskich

W ramach kierunku działań planuje się: popieranie inicjatyw służących dokumentowaniu (fotografie, rysunki, opisy, zbieranie informacji historycznych i legend) tradycyjnego budownictwa wiejskiego i kapliczek przydrożnych w granicach województwa – inicjowanie konkursów, nagradzanie aktywnych szkół i organizacji społecznych; prowadzenie akcji uświadamiania i uznawania dawnej zabudowy wiejskiej za wartościową.

Priorytet 2.2

Wzmacnianie marki regionu w nawiązaniu do zasobu dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego**Kierunek 1: Włączanie się w funkcjonowanie i organizację lokalnych, regionalnych i ponadregionalnych szlaków dziedzictwa (szlaków kulturowych)**

Kierunek działań zakłada rozwój szlaków kulturowych: pieszych, rowerowych, samochodowych ścieżek dydaktycznych oraz włączanie obiektów posiadających walory historyczne, architektoniczne lub kulturowe w sieci szlaków turystycznych.

Samorząd Województwa Świętokrzyskiego posiada opracowywaną koncepcję przebiegu tras rowerowych na terenie województwa świętokrzyskiego. Kierunek działania zakłada realizację wyznaczonych tras. W ramach wypracowanej Koncepcji zaproponowanych zostało do realizacji 14 korytarzy tras rowerowych. Składają się na nie: jedna trasa europejska – EuroVelo 11, dwie trasy krajowe: Wiśłana Trasa Rowerowa i Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo oraz jedenaście tras regionalnych oznaczonych numerami od 150 do 160 włącznie. Przebiegi korytarzowe tras rowerowych zaplanowane zostały w ujęciach zarówno południkowych jak i równoleżnikowych, dzięki czemu tworzą one „siatkę” tras umożliwiającą swobodną zmianę kierunków i dotarcie do wszystkich ważniejszych miejscowości oraz atrakcji turystycznych województwa świętokrzyskiego.

Kierunek 2: Wsparcie promocji produktów regionalnych i tradycyjnych

W ramach kierunku działań planuje się: wspieranie inicjatyw związanych z wpisywaniem lokalnych wyrobów na krajową *Listę Produktów Tradycyjnych* i europejską listę produktów połączonych z szeroką promocją tych produktów, wsparcie potencjału turystycznego działających w regionie zakładów rzemiosła, zebranie danych dotyczących warsztatów rzemieślniczych oraz osób posiadających unikalne umiejętności zawodowe wraz z określeniem metod ich popularyzacji, wsparcie promocji lokalnej sztuki poprzez wykorzystanie jej w współczesnym wzornictwie, tworzenie warunków do realizacji projektów pobudzających zainteresowanie młodzieży rzemiosłem i tradycyjnymi zawodami, znikającymi z przestrzeni kulturowych.

Kierunek 3: Wsparcie współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej związanej z dziedzictwem kulturowym województwa

W ramach kierunku działań planuje się podjęcie współpracy na rzecz utworzenia obszarów, miejsc i instytucji funkcjonujących jako zintegrowane systemy w celu zwiększenia potencjału dziedzictwa kulturowego (placówki muzealne, zamki, parki kulturowe, miejsca pamięci, dziedzictwo przemysłowe itp.); wsparcie obiektów i obszarów z terenu województwa, które ubiegają się o nadanie Znak Dziedzictwa Europejskiego poprzez inicjowanie działań w tym zakresie. Znak Dziedzictwa Europejskiego przyznawany jest obiektom, które odegrały ważną rolę w kształtowaniu współczesnej Europy. Obiekty te symbolizują europejskie ideały i wartości oraz europejską historię i integrację, od początków cywilizacji europejskiej aż po dzisiejsze czasy. Zwiększenie ilości obiektów ze Znakiem Dziedzictwa Europejskiego na terenie województwa świętokrzyskiego wpłynie pozytywnie na atrakcyjność kulturalną województwa; udział w projektach partnerskich w ramach programu wspólnotowego – Kreatywna Europa.

Priorytet 2.3

Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie dziedzictwa kulturowego województwa**Kierunek 1: Wsparcie związane z popularyzacją zbiorów dziedzictwa kulturowego znajdującego się w rękach prywatnych**

W ramach kierunku działań planuje się: wspieranie właścicieli kolekcji prywatnych poprzez inicjowanie działań mających na celu: eksponowanie, udostępnianie, zabezpieczenie zbiorów własnych, wspieranie idei tworzenia nowych i rozbudowywania istniejących izb regionalnych i muzeów lokalnych

Kierunek 2: Wsparcie projektów związanych ideą propagowania dziedzictwa kulturowego województwa

W ramach kierunku działań planuje się wsparcie działań związanych z promowaniem idei społecznych opiekunów zabytków i wolontariatu na rzecz dziedzictwa kulturowego województwa, wspieraniem spotkań środowisk i organizacji społecznych promujących dziedzictwo kulturowe, nagradzaniem i wspieraniem lokalnych propagatorów wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym kontynuacja konkursu - Świętokrzyskiej Nagrody Muzealnej im. Tadeusza Włoszka za działalność muzealną, udzielaniem wsparcia dla organizacji pozarządowych promujących dziedzictwo kulturowe, kontynuowaniem otwartych konkursów upowszechniających wiedzę i tradycje polskości”.

Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego na lata 2025 – 2029 (Uchwała nr 86/XIV/2025 Rady Powiatu Skarżyskiego z dnia 27 marca 2025 roku)

Według autorów programu „celem generalnym Programu Opieki Nad Zabytkami dla Powiatu Skarżyskiego jest promocja walorów przyrodniczych, kulturowych i turystycznych powiatu skarżyskiego, poprzez wspólnie ukierunkowane działania samorządów, umożliwiające zwiększenie świadomości społecznej na temat znaczenia posiadanych zabytków w kształtowaniu tożsamości lokalnej”. Program zawarty został w 10 celach szczegółowych zawierających odpowiednie kierunki.

Cel szczegółowy 1 - *działalność na rzecz dziedzictwa kulturowego w promocji kultury i turystyki powiatu poprzez popularyzację stanu zasobów zabytkowych, reliktyw kultury ludowej oraz tradycji patriotycznych nawiązujących do miejsc w których odbywały się historyczne wydarzenia. Realizowany będzie poprzez następujące kierunki:*

kierunek 1 - *podejmowanie działań bezpośrednio związanych z postaciami lub miejscami kultury ludowej w powiecie skarżyskim.*

kierunek 2 - *podejmowanie działań bezpośrednio związanych z postaciami lub miejscami tradycji patriotycznych w powiecie skarżyskim.*

Cel szczegółowy 2: *organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych.*

kierunek 1 - *organizowanie lub współorganizowanie działań edukacyjnych promujących kulturowe, przyrodnicze i turystyczne walory powiatu skarżyskiego.*

Cel szczegółowy 3: *upowszechnianie kultury i turystyki ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież*

kierunek 1 - organizowanie konkursów wiedzy o tematyce odnoszącej się do lokalnej kultury
kierunek 2 - organizowanie imprez turystycznych, których uczestnikami są dzieci i młodzież

Cel szczegółowy 4: wspieranie i wydawanie publikacji takich jak foldery promocyjne, monografie, przewodniki poświęcone problematyce dziedzictwa kulturowego w powiecie.

kierunek 1 - finansowanie lub współfinansowanie wydawnictw poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego w powiecie.

Cel szczegółowy 5: opracowanie szlaków turystycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.

kierunek 1 - tworzenie tematycznych szlaków turystycznych lub ścieżek edukacyjnych związanych z lokalnym dziedzictwem kulturowym.

Cel szczegółowy 6: wspieranie i aktywizacja rynku pracy związanego z dziedzictwem kulturowym (np. rozwój zapomnianych rzemiosł).

kierunek 1 - podejmowanie działań w partnerstwie z lokalnymi twórcami i rzemieślnikami

Cel szczegółowy 7: wzmocnienie edukacji na rzecz kulturowego dziedzictwa na wszystkich poziomach nauczania, jak również doksztalcanie kadr w zakresie zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego.

kierunek 1 - udział pracowników samorządowych oraz oświatowych z powiatu skarżyskiego w szkoleniach poświęconych zarządzaniu zasobami dziedzictwa kulturowego.

Cel szczegółowy 8: aktywizowanie i wspieranie rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji w postaci festiwali, przeglądów, konkursów, warsztatów, wymiany kulturalnej itp.

kierunek 1 - wspieranie organizacji pozarządowych w działaniach podejmowanych na rzecz rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji w postaci festiwali, przeglądów, konkursów, warsztatów, wymiany kulturalnej itp.

Cel szczegółowy 9: organizacja sesji popularno-naukowych mających na celu podniesienie rangi miejsc i ośrodków kultury na terenie powiatu skarżyskiego, a tym samym ułatwienie współpracy w zakresie przepływu informacji na poziomie województwa i kraju.

kierunek 1 - organizowanie lub współorganizowanie sesji popularno-naukowych.

Cel szczegółowy 10: przyjmowanie wniosków oraz udzielenie na wniosek zainteresowanych podmiotów dotacji celowych na sfinansowanie lub dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych na terenie powiatu skarżyskiego

kierunek 1 - przyznawanie dotacji celowych na sfinansowanie lub dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych na terenie powiatu skarżyskiego.

Strategia rozwoju Powiatu Skarżyskiego na lata 2021 – 2030 (Uchwała nr 389/LVIII/2023 Rady Powiatu Skarżyskiego z dnia 30 listopada 2023 roku)

„Strategia Rozwoju Powiatu Skarżyskiego na lata 2021-2030” jest elementem planowania rozwoju lokalnego oraz podstawowym instrumentem zarządzania powiatem. Strategia określa kierunki rozwoju w perspektywie do 2030 roku. Dla ochrony zabytków kluczowy jest **cel strategiczny 1 – Zwiększenie konkurencyjności gospodarki powiatu skarżyskiego**.

W skład tego celu strategicznego wchodzi następujące cele operacyjne:

1.1. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich

1.2. Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej powiatu – poprawa warunków do inwestowania i powstawania nowych miejsc pracy

1.3. Rozwój turystyki i infrastruktury turystyczno – sportowej w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe powiatu:

- budowa nowych i modernizacja istniejących ciągów pieszych i rowerowych
- rozbudowa nowych atrakcji turystycznych – przygotowanie wysokiej jakości oferty turystycznej, rekreacyjnej i wypoczynkowej, skierowanej do wszystkich grup społecznych i wiekowych
- powstanie bazy noclegowej
- promocja atrakcji turystycznych, walorów przyrodniczych i kulturowych powiatu z wykorzystaniem nowoczesnych instrumentów promocji
- nawiązanie współpracy z podmiotami branży turystycznej – sąsiednimi i wojewódzkimi punktami informacji turystycznej w celu efektywnej dystrybucji oferty
- współpraca powiatu z gminami wchodzącymi w jego skład w zakresie tworzenia nowych szlaków dla potrzeb turystyki pieszej, rowerowej i przyrodniczo - edukacyjnej

Powiat Skarżyski planuje realizację przedsięwzięcia polegającego na utworzeniu głównej trasy rowerowej wraz z całą siecią mniejszych tras rowerowych na terenie powiatu skarżyskiego łączącej gminy Skarżysko – Kamienna, Bliżyn, Łączna, Suchedniów, Skarżysko Kościelne oraz powiatów starachowickiego i szydlowieckiego. Celem przedsięwzięcia jest wykreowanie i promocja „zielonych płuc” powiatu skarżyskiego oraz miejsc szczególnie atrakcyjnych z punktu widzenia turystyki.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. *Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)*

Strategia rozwoju Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2021 – 2030 (Uchwała Nr XXXIX/267/2022 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dnia 26.01.2022 roku).

Strategia rozwoju gminy została opracowana w trzech obszarach, trzech celach strategicznych oraz dwunastu celach operacyjnych. Dla ochrony zabytków najistotniejszy jest obszar 1 – gospodarka, z celem strategicznym 1: efektywna gospodarka lokalna. W skład tego celu wchodzi następujące cele operacyjne:

Cel operacyjny 1.1. Modernizacja gospodarstw rolnych

Kierunki działań:

- 1.1.1. różnicowanie działalności rolniczej w celu zapewnienia różnorodności działań oraz alternatywnych źródeł dochodów
- 1.1.2. promocja lokalnej produkcji rolnej i rolnictwa ekologicznego (np. poprzez stronę internetową gminy)
- 1.1.3. wspieranie kampanii informacyjnych skierowanych do rolników na temat możliwości pozyskania środków finansowych na rozwój gospodarstw agroturystycznych oraz na różnicowanie działalności rolniczej
- 1.1.4. zmiana mentalności rolników – podnoszenie kwalifikacji rolniczych, rynkowe podejście do prowadzenia gospodarstw rolnych

Cel operacyjny 1.2. Przygotowanie wysokiej jakości oferty turystycznej, rekreacyjnej i wypoczynkowej, skierowanej do wszystkich grup społecznych

Kierunki działań:

- 1.2.1 rozwój i poprawa jakości infrastruktury turystycznej i wypoczynkowej w oparciu o walory przyrodnicze i krajobrazowe gminy
- 1.2.2. promocja walorów przyrodniczych i krajobrazowych gminy z wykorzystaniem nowoczesnych instrumentów promocji (np. facebook), gadżety
- 1.2.3. zapewnienie dostępu do informacji na temat wydarzeń o charakterze kulturalnym, sportowym, itp.
- 1.2.4. nawiązanie współpracy z podmiotami branży turystycznej – sąsiednimi i wojewódzkimi punktami informacji turystycznej w celu efektywnej dystrybucji oferty
- 1.2.5. współpraca z gminami sąsiednimi w zakresie tworzenia nowych szlaków dla potrzeb turystyki pieszej, rowerowej i przyrodniczo – edukacyjnej
może odbywać się poprzez m.in. budowę i modernizację szlaków turystycznych, w tym pieszych i rowerowych, zagospodarowania pod kątem turystycznym terenów wokół zbiorników wodnych (w sytuacji pozyskania dofinansowania), rozwój bazy turystycznej i wypoczynkowej, poprawę dostępu do miejscowości turystycznych poprzez budowę dróg dojazdowych, chodników, ścieżek rowerowych.

Do zadań niniejszej strategii należą:

- rozwój turystyki, turystyki rowerowej i agroturystyki z uwzględnieniem walorów kompleksu leśnego Pleśniówka, wiekowych dębów – pomników przyrody, pozostałości po szybikowym kopalnictwie rud żelaza i malowniczego przełomu rzeki Żarnówki oraz poprzez wybudowanie zaplanowanego zbiornika retencyjnego na wspomnianej rzece;
- rozwój agroturystyki i bazy noclegowej w sołectwie Majków z wykorzystaniem funkcjonujących już obiektów;

- budowa infrastruktury turystyczno – krajoznawczej zabytku archeologicznego Rydno.

Cel operacyjny 1.3. Wspieranie przedsiębiorców oraz poprawa warunków do inwestowania i powstawania nowych miejsc pracy na terenie gminy

Cel operacyjny 1.4. Wprowadzanie w życie idei gospodarki o obiegu zamkniętym

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Skarżysko Kościelne (Uchwała Nr V/32/2015 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dnia 30 marca 2015 roku), gdzie obok zasobu dziedzictwa gminy opisane są „obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (Cz. III, rozdz. 5). Wśród wytycznych do prowadzenia ochrony dziedzictwa kulturowego zwraca uwagę podkreślenie znaczenia zabytków archeologicznych, nie tylko w kontekście rezerwatu „Rydno”, ale wszystkich zabytków archeologicznych na terenie gminy. Stanowiska są objęte 50-ciometrową strefą ochronną, w której także, w razie planowania inwestycji, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne. Obok uwarunkowań wpływających z podstawowych przepisów prawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (m. in. gminna ewidencja zabytków) na uwagę zasługują zapisy o ochronie pozaewidencyjnych dóbr kultury istotnych dla tradycji i tożsamości lokalnej, jak „kapliczki kubaturowe, ruchomalnia i miejsca pamięci” (rozdz. 5, pkt. 4) oraz o objęciu strefą widokową zespołu obiektów wpisanych do rejestru zabytków i oznaczoną na rysunku studium oraz określenie dla niego specjalnych ustaleń co do rodzaju i sposobu zabudowy, prowadzenia wszystkich inwestycji w strefie w uzgodnieniu ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz wprowadzenia je do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (rozdz. 5, pkt. 7). W podsumowaniu rozdziału studium wprowadza następujące wytyczne konserwatorskie dla krajobrazu kulturowego i zabytków w gminie:

- podjęcie działań w celu zachowaniu obiektów zabytkowych poprzez ich konserwację rewaloryzację, adaptację do współczesnych potrzeb i wymogów
 - zachowanie i porządkowanie historycznych układów urbanistycznych oraz porządkowaniu ich struktury przestrzennej
 - wprowadzenie strefy widokowej zespołu obiektów wpisanych do rejestru
 - rozwój budownictwa w oparciu o istniejące zabytki na zasadzie kontynuacji cech przestrzennych
 - kształtowanie skali i formy nowej zabudowy w nawiązaniu do historycznej, jako jej twórczej interpretacji
 - rozwój turystyki poprzez wykorzystanie zabytków architektury, jako walorów krajoznawczych
 - przekształcanie oraz waloryzacja obiektów dysharmonijnych i obszarów zdegradowanych
 - podporządkowanie i wpisywanie nowej zabudowy w krajobraz
- Dla osiągnięcia określonych wyżej celów w zakresie ochrony zabytków określa się w Studium następujące kierunki działań:
- utrzymanie statusu ochronnego obiektów wpisanych do rejestru zabytków

- objęcie ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obiektów ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz zabytków archeologicznych oraz wprowadzenie stref ochrony widokowej i archeologicznej
- granica wpisu do rejestru zespołu kościelnego oraz rezerwatu Rydno równoznaczna jest ze strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej "W" dla zabytków archeologicznych. Na tym terenie określa się priorytet wymogów konserwatorskich oraz zakaz działań inwestycyjnych niezwiązanych bezpośrednio z rewaloryzacją zabytkowego terenu. Dla dopuszczalnych prac ingerujących w poziom gruntu obowiązuje wymóg przeprowadzenia badań archeologicznych, zgodnie z odrębnymi przepisami
- należy przewidzieć ochronę dla wszystkich historycznych obiektów ruchomych, wolnostojących w terenie, tj. kapliczek, pomników, krzyży pokutnych, etc. Należy je zachować, konserwować oraz zabezpieczać przed dewastacją oraz oznaczyć na rysunkach planów miejscowych.

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Gminy Skarżysko Kościelne

Plan ochrony zawiera opis i charakterystykę zasobów oraz zabytków znajdujących się na terenie gminy, wymienia potencjalne zagrożenia mogące mieć wpływ na stan zachowania zabytków oraz etapy zapobiegania ich niszczeniu poprzez prowadzenie prac przygotowawczych (m.in. opracowania planów ochrony), podwyższenie gotowości (m.in. umieszczenie znaków Konwencji Haskiej na zabytkach nieruchomych, demo toż lun inne zabezpieczenie najcenniejszych detali architektonicznych, gromadzenie sprzętu gaśniczego, usunięcie łatwopalnych materiałów, wykonanie pasów przeciwpożarowych itp.), reagowanie, zabezpieczenie i dokumentowanie. Ponadto zawiera wykazy zabytków ruchomych i nieruchomych oraz jednostek organizacyjnych w gminie Skarżysko Kościelne, schemat współdziałania i powiadamiania w gminie, wykaz jednostek organizacyjnych, instytucji i rzeczoznawców przewidzianych do udzielania pomocy w razie zagrożenia.

Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy

Obwieszczeniem Wójta Gminy Skarżysko Kościelne z dnia 12.03.2025 roku zawiadomiono o podjęciu przez Radę Gminy Skarżysko Kościelne uchwał w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu obrębu Skarżysko Kościelne, Grzybowa Góra, Kierz Niedźwiedzi, Świerczek, Lipowe Pole Skarbowe i Lipowe Pole Plebańskie, Majków i Michałów.

Plan Ogólny Gminy

Gmina Skarżysko Kościelne przystąpiła w 2023 roku do sporządzenia planu ogólnego gminy.

Gminna Ewidencja Zabytków

W 2021 roku, w porozumieniu ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach sporządzono karty adresowe Gminnej Ewidencji Zabytków (zgodnie z nowym wzorem karty adresowej, wprowadzonej w 2019 roku), które obejmowały 40 zabytków architektury, budownictwa, elementów krajobrazu kulturowego Gminy Skarżysko Kościelne, w tym 18 stanowisk archeologicznych. Zaktualizowana GEZ została przyjęta zarządzeniem nr 137/2021 z dnia 14.12.2021 Wójta Gminy Skarżysko Kościelne. W dniu 20.05.2024, po uzyskaniu pozytywnej opinii WKZ w Kielcach zaktualizowano i włączono do GEZ nową kartę dotyczącą obiektu: „Mogiła powstańcza z czasów Powstania Styczniowego z 1863 roku”. W 2025 roku przystąpiono ponownie do aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków. Dołączono do zbioru kart trzy nowe obiekty – mogiły na cmentarzu parafialnym w Skarżysko Kościelnym: Mogiła Franciszka Starachowskiego - powstańca z 1863 roku, Mogiła Alfonsa Lubońskiego oraz dwóch żołnierzy nieznanych z 1939 roku, Mogiła wraz z nagrobkiem Leona Porzeczkowskiego - powstańca z 1863 roku. Zaktualizowana Gminna Ewidencja Zabytków została przyjęta przez Wójta Skarżyska Kościelnego zarządzeniem nr 77/2025 z dnia 23.06.2025. Obecnie w zasobie GEZ znajduje się 25 obiektów nieruchomych oraz 18 stanowisk archeologicznych.

Uchwała nr LVII/ 389/2023 Rady Gminy Skarżysko Kościelne z dnia 27.11.2023 roku w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków Gminy Skarżysko Kościelne

. Rada Gminy Skarżysko Kościelne przyjęła uchwałę w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków Gminy Skarżysko Kościelne. O udzielenie dotacji może ubiegać się podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, trwałego zarządu, użytkowania wieczystego lub ograniczonego prawa rzeczowego. Dotacja może być udzielona do wysokości środków zabezpieczonych w budżecie gminy oraz środków uzyskanych w ramach dofinansowania ze źródeł zewnętrznych. Dotacja może być udzielona do wysokości 100% koniecznych nakładów na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku. Uchwała szczegółowo określa zasady przyznania dotacji oraz rozliczenia się z niej.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Położenie, podziały administracyjne i zarys historii obszaru gminy

Gmina Skarżysko Kościelne położona jest w północnej części województwa świętokrzyskiego, w powiecie skarżyskim. Graniczy z gminą Wąchock, Skarżysko-Kamienna, Jastrząb i Mirów, Mirzec i Szydłowiec. Powstała w 1995 roku i składa się z następujących

miejsowości: Skarżysko Kościelne, Grzybowa Góra, Świeczek, Kierz Niedźwiedzi, Lipowe Pole Skarbowe, Lipowe Pole Plebańskie, Majków, Michałów. W pobliżu znajduje się droga ekspresowa nr 7 Warszawa - Kraków, droga krajowa 42 ze Śląska do Rudnika koło Ostrowca Św. a także jeden z największych towarowych węzłów kolejowych Skarżysko-Kamienna – Lipowe Pole.

Gmina Skarżysko Kościelne leży w regionie geograficznym Wyżyny Kieleckiej, w całości na Przedgórzu Iłżeckim. Region znajduje się w obrębie wychodni skał okresu jurajskiego, w obniżeniach między wychodniami znajdują się czwartorzędowe piaski i gliny. Dostęp do surowca spowodował powstanie w dolinie Kamiennej wiele ośrodków przemysłowych – Staropolski Okręg Przemysłowy w XIX wieku oraz Centralny Okręg Przemysłowy w okresie międzywojennym. Przez gminę przepływa rzeka Kamienna oraz dwa mniejsze ciekі wodne: Oleśnica i Żarnówka (Kaczka). Na obszarze gminy dominują gleby słabej jakości (V i VI klasy), co widoczne jest w historii osadniczej miejscowości (osadnictwo na dobre pojawia się dopiero w okresie nowożytnym). Większą część terenu gminy porastają lasy. Na obszarze gminy znajduje się Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej. Na terenach zbudowanych z piaskowcowo-ilastych skał pokrytych piaszczysto-gliniastymi osadami plejstocenijskimi przeważają siedliska oligotroficzne z borami mieszanymi i świeżymi borami sosnowymi tworzącymi duże kompleksy tzw. Lasów Iłżeckich, na pograniczu województwa świętokrzyskiego i mazowieckiego. Pomimo, iż w większości są to drzewostany pochodzenia antropogenicznego, są interesujące florystycznie z uwagi na występowanie wielu bardzo rzadkich chronionych roślin (m.in. wawrzynek główkowy, wisienka stepowa, zawilec wielokwiatowy, len złocisty, aster gawędka). W dolinie Kamiennej występuje bogactwo fauny reprezentowanej przez jaszczurkę zwinkę, padalca, żmiję zygzakowatą, zaskrońca, zająca, lisa, sarnę, a w ujściowym odcinku wydrę. Wśród ptactwa można spotkać między innymi: bażanta, bociana czarnego, czajkę, czyża, dzięcioła zielono-siwego. Tereny leśne będące pozostałością Puszczy Świętokrzyskiej chroni obszar Natura 2000 Lasy Skarżyskie. Są to zbiorowiska leśne zdominowane przez wyżynny jodłowy bór mieszany uważany za endemiczny dla Polski oraz żyzna buczyna karpacka stanowiąca ostoję dla wielu gatunków górskich. Na terenie ostoi mają swe obszary źródliskowe rzeki Oleśnica i Bernatka (dopływy Kamiennej) oraz liczne mniejsze bezimienne ciekі. Powyższe uwarunkowania przyrodnicze stwarzają dogodne warunki dla bytowania licznych rzadkich i chronionych gatunków fauny i flory.

Jedyną większą rzeką na terenie jest Kamienna, która przyciągała już w okresie paleolitu ludność, zajmującą się zbieractwem i łowiectwem. Wyjątkowe zgrupowanie śladów działalności człowieka pradziejowego w tym rejonie jest również wynikiem występowania wychodni hematytu (odmiana rudy żelaza), który był w pradziejach użytkowany do sporządzania barwników oraz związany z obrzędowością. Eksploatowano go już w schyłkowym paleolicie, a wydobywanie kontynuowano zapewne do końca epoki kamienia. W niedalekim sąsiedztwie „Rydna” występują wychodnie krzemienia czekoladowego, który ze złóż był transportowany do doliny Kamiennej i tu obrabiany. Efektem tej działalności są liczne występujące pozostałości pracowni krzemieniarskich, ślady domostw, obiekty górnicze i jamy gospodarcze. Najstarsze znaleziska na obszarze „Rydna” są datowane na czasy kultury hamburskiej i magdaleńskiej, czyli około 12 tys. lat temu. W okresie neolitu i epoki brązu spadło zainteresowanie osadnictwem w tym rejonie, dopiero epoka żelaza (kultura

przeworska) i jej ludność, która zasiedlała również gleby gorszej jakości i poszukiwała surowców do wytopu żelaza. Z tego okresu znane są stanowiska archeologiczne w dolinie Kamiennej położone między Skarżyskiem a Wąchockiem, w tym ślady produkcji żelaza w postaci pozostałości warsztatów hutniczych, tzw. piecowiska.

Większy rozwój osadniczy tych terenów rozpoczął się dopiero po sprowadzeniu zakonu cystersów do Wąchocka i licznych nadań, jakie wówczas otrzymał. Skarżysko jest wspomniane w 1260 roku, kiedy zostało nadane, wraz z Bzinem (obecnie Skarżysko-Kamienna) klasztorowi w Wąchocku przez komesa Mikołaja Wielkiego (?). W XV wieku wzmiankowane jest jako osada mająca łany kmieci i oddająca dziesięcinę do klasztoru w Wąchocku. W 1508 roku – w rejestrach poborowych znajduje się informacja o właścicielce wsi „Skarzyczko” (chodzi o Skarżysko Książęce) - Annie Szydłowieckiej, płacącej dziesięcinę wraz z Szydłowcem. W 1569 roku dziesięcinę płacił Kieskowski od 6 i pół łana. W tym samym roku wieś jest wzmiankowana jako posiadająca 3 łany, 3 zagrodników, 2 rzemieślników, 5 komorników, a ludność oprócz rolnictwem, trudni się wywózką „kamienia szydlowieckiego”. Do 1637 roku miejscowość znajdowała się w parafii Wąchock, kiedy to za zgodą biskupa Zadzika erygowano nową parafię i kościół, konsekrowany przez bp. Oborskiego w 1646 roku.

Wśród opatów Wąchocka, którzy przyczynili się do rozwoju tych terenów należy wymienić Piotra Borkowskiego (lokacja wsi Lipowe Pole), Andrzeja Szpota, Andrzeja Karwickiego, Jana Karola Konopackiego, czy Tomasza Leżeńskiego. Do parafii w początkach XX wieku należały: Kamienna, Lipowe Pole, Łyżwy, Nowy Młyn, Pogorzałe, Świerczek, Usłów, Skarżysko Kościelne i Książęce.

Na początku XIX wieku na terenie Skarżyska (Bzin) notowana była kuźnica należąca do klasztoru w Wąchocku, która w XVI wieku uchodziła za największą w Małopolsce.

Północna część obecnej gminy Skarżysko Kościelne należała w średniowieczu i czasach nowożytnych (do czasu rozbiorów) do cystersów z Wąchocka (Grzybów, Kierz, Lipowe Pole, Świerczek), natomiast południowa - Majków i Michałów należały do klucza bodzentyńskiego, a potem suchedniowskiego dóbr biskupów krakowskich. Według spisów podatkowych z 1578 roku możemy stwierdzić, że funkcjonowała wówczas kuźnica Majek o dwóch kołach w parafii Wąchock (przy wsi Parszów na rzece Żarnówce). Do 1667 roku kuźnice w dobrach biskupich zostały wydzierżawione i tak kuźnica Mejkowska (Majkowska) została wydzierżawiona rodzinie Winterów (1634 rok), natomiast Michałowska (zwana też Aleksandrowską) rodzinie Powielińskich. Według inwentarza klucza bodzentyńskiego z 1746 roku funkcjonowała nadal kuźnica Michałowska oraz folwark Majkowski. W drugiej połowie XVIII wieku utworzono klucz suchedniowski, który składał się z kuźnic, wsi i folwarków. W 1788 roku miejscowość „Majkowski” notuje się już jako folwark, pojawia się młyn Piaska (na rzece Kamiennej), a także wymieniona jest osada kuźnicza w Michałowie. W 1777 roku wybudowano węgielnię w Majkowie. Dokument lustracyjny klucza suchedniowskiego z 1789 roku opisuje fryszerkę Meykowską („przetawioną” w 1783 roku), wyżej wspomnianą węgielnię, wieś Michałów z siedmioma chłopami, którzy odrabiają pańszczyznę (wzmianka o już nie istniejącej „dymarce”), Młyna Piaska, który dzierżawił Grzegorz Miernik, Las Pleśniówka, w którym oprócz drzewa pozyskuje się rudę do wielkich pieców („karmiasta y drobna sam przez się dobra, kopie się na łokciów 12 y 13”). Na mapie Galicji Zachodniej Antona Mayera von Hendelselda z 1808 roku zaznaczone są stawy w Majkowie i Michałowie,

pozostałości kuźnic należy zatem lokować
w tych rejonach.

Pod Majkowem wydobywano rudę do wielkich pieców, które powstały w Parszowie (1748 rok) i w Mostkach (1759 rok) oraz w Stąporkowie, Ruskim Brodzie, Janowie Opoczyńskim i Pomykowie, a także dla blacharni w Berczowie koło Suchedniowa. Ruda z Pleśniówki zawierała 36,07% żelaza i 0,93% manganu. Zakłady wydobywcze Pleśniówka - Dąbrowa i Wielka Wieś koło Parszowa tworzyły jedną całość (kopalnia „Paweł”). Roboty prowadzone były do głębokości 20 m i napotkały trzy pokłady limonitu o średniej grubości 16 — 20 cm. Kopalnia uzyskała w 1840 roku 10000 kibli rudy. Bardziej na wschód, w kierunku Wąchocka była położona kopalnia w Łubiance („Józef”). Eksploatowała ona pokład czerwonego limonitu. Do r. 1840 dawała około 10000 kibli surowca rocznie. Ruda z tej kopalni była bardzo bogata w mangan.

W XIX w związku z tworzeniem nowych zakładów przemysłowych w dorzeczu Czarnej i Kamiennej, w latach 1829-1835 przeprowadzono pomiary i wytyczono jedną z najstarszych na ziemiach polskich sieć geodezyjną, której pozostałością jest zachowany w Lipowym Polu Plebańskim znak geodezyjny, tzw. triangul.

triangul z 1829 roku w Lipowym Polu Plebańskim

W latach 1877-1879 uruchomiono gisernię (odlewnię) w Kamiennej (firma Łukaszewicz, Palissa i spółka), która wkrótce się stała jedną z lepszych odlewni w kraju. Zwłaszcza od 1886 r., kiedy przejęła ją firma Jana Witwickiego. Wówczas została ona zmodernizowana, rozbudowana (powstała emaliernia) i zdobywała liczne nagrody na wystawach przemysłowych. W maju 1897 r. grupa inwestorów utworzyła Towarzystwo Akcyjne Zakładów Żelaznych i Stalowych „Skarżysko”. Wśród akcjonariuszy byli m.in.: Bogdan hr. Krasieński, Antoni Sobieszczański, Władysław Palissa, Konstanty ks. Lubomirski,

Stanisław hr. Krasicki, Witold hr. Skórzewski i inicjator tego przedsięwzięcia, Jan Witwicki. Rozpoczęła ona budowę stalowni. Przedsięwzięcia te bazowały na lokalnych surowcach – rudach żelaza, co wiązało się również z rozwojem ich wydobywania (górnictwem). Większość wiejskiej ludności znalazła wówczas zatrudnienie w przemyśle.

W XIX wieku w skład gminy Skarżysko wchodziły następujące miejscowości: Grzybowa Góra, Jagodne, Lipowe Pole, Lipowe Pole Plebania, Łyżwy, Mojków, Michałów Mały, Nowy Młyn, Skarżysko Kościelne, Świerczek, Szczepanów, Usłów, Węzyk.

Ważną kartą w dziejach gminy jest Powstanie Styczniowe 1863 roku i udział w nim jej mieszkańców. Zwycięska bitwa pod Grzybową Górą, w której siłami powstańczymi dowodził Ludwik Michalski, rozegrała się 19 kwietnia 1863 roku. Do oddziału kapitana Władysława Kononowicza przyłączyła się znaczna liczba włościan uzbrojona w kosy z Mirca i Grzybowej Góry („kosynierzy rozstrzygnęli tam walkę, narąbali dużo Moskali i zabili im kapitana”). Kolejna bitwa w tych okolicach rozegrała się 25 sierpnia tego roku, kiedy dotarł tu po przegranej bitwie pod Wirowem, oddział majora Dolińskiego. Ta bitwa również została przegrana. O żywej pamięci tamtych dni wśród mieszkańców świadczą zachowane kapliczki i krzyże upamiętniające te wydarzenia w Grzybowej Górze i Świerczku, mogiła powstańcza w Kierzu Niedźwiedzim, groby i nagrobki uczestników powstania styczniowego na cmentarzu parafialnym w Skarżysku Kościelnym.

mogiła powstańcza w Kierzu Niedźwiedzim

kapliczka wotywna w Świerczku

II wojna światowa na terenie gminy miała przebieg bardzo tragiczny. Zginęło lub zostało rozstrzelanych kilkudziesięciu mieszkańców. Egzekucje miały miejsce od 1940 do 1944 roku w Skarżysku Kościelnym, Lipowym Polu i Grzybowej Górze. Na terenie gminy działała placówka AK „Wrzos”, będąca zapleczem oddziału „Szarego”. W 1942 roku żołnierze brali udział w akcji „Burza”, w tym samym roku został wysadzony pociąg na przystanku w Grzybowej Górze. Po koniec 1944 roku wywieziono na roboty około 40 osób. Do 1949 roku działały oddziały Aleksandra Życińskiego „Wilczura” i Mieczysława Siudka „Dąbka”.

O wielkim poświęceniu mieszkańców i docenieniu ich przez potomnych jest kilka miejsc upamiętniających te wydarzenia (miejsca pamięci - pomniki, zbiorowe mogiły) w Skarżysku Kościelnym i Lipowym Polu.

Charakterystyka krajobrazu kulturowego i zasobów dziedzictwa

Krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego służy utrzymaniu tożsamości społeczności lokalnych (małe ojczyzny), regionów i państwa. Wobec tego konieczne jest utrzymanie i eksponowanie jego wartości, poprzez podejmowanie działań odnoszących się zarówno do ochrony dziedzictwa kulturowego, jak i środowiska przyrodniczego. Przedmiotem ochrony powinno być: ukształtowanie terenu, jego pokrycie (przyrodnicze i kulturowe) oraz tradycje zagospodarowania. Na obszarze gminy Skarżysko Kościelne krajobraz kulturowy tworzą historyczne układy ruralistyczne, zabytki budownictwa, zespół sakralny, cmentarze i miejsca pamięci, kapliczki i krzyże, a także charakterystyczne pozostałości dawnego górnictwa w połączeniu z dużymi kompleksami leśnymi i faliście ukształtowanym terenem Przedgórza Iłżeckiego i doliny Kamiennej.

Charakterystyczny układ zabudowy wsi w gminie Skarżysko Kościelne to ciąg zagród zgrupowanych wzdłuż głównej drogi, czyli tak zwana ulicówka. Tego typu układy widoczne są do tej pory w Grzybowej Górze, Lipowym Polu, Skarżysku Kościelnym, Majkowie i Michałowie. Tradycyjne budownictwo (niestety dzisiaj zanikające) bazowało przede wszystkim na drewnie, z uwagi na dostępność tego surowca. Budowano głównie z bala w technice zrębowej, na podmurówce z łamanego piaskowca. Ściany domów były najczęściej szalowane deskami. Popularne były dachy czterospadowe, krokwiowe, dopiero w XIX wieku pojawiły się dwuspadowe lub naczółkowe. Charakterystyczne było łączenie pod jednym dachem obory i stajni. Budynki, raczej niewielkich rozmiarów, zestawiano w prostokątnych zagrodach, Domy mieszkalne miały bielone wapnem ściany, czasami dodatkowo malowane na niebiesko.

pozostałości dawnej zabudowy Skarżyska Kościelnego, m.in. dom drewniany z dachem mansardowym

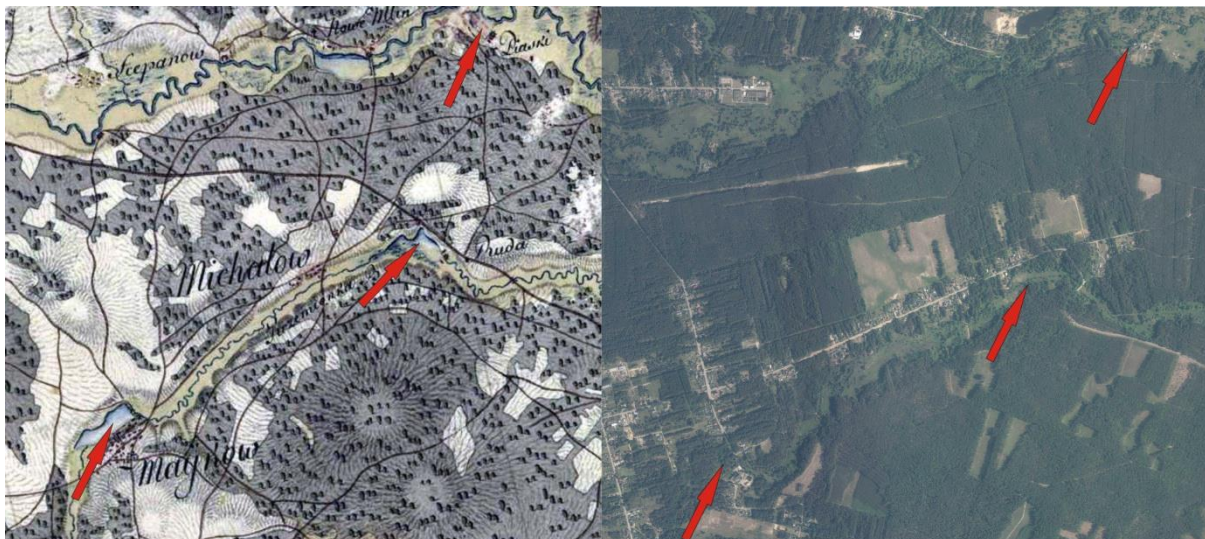
Wśród zabytków architektury wyróżnia się XVII-wieczny, murowany zespół kościoła parafialnego p.w. Trójcy Świętej składający się ze świątyni, dwóch kaplic i otaczającego go ogrodzenia. Towarzyszą mu budynek plebanii oraz krzyż przydrożny.

Cechą charakterystyczną krajobrazu są również kapliczki, murowane z kamienia piaskowcowego (surowca dostępnego), które według tradycji zastępowały dawniejsze krzyże drewniane, ustawiane w tych samych miejscach. W związku z rozwojem przemysłu, pojawiają się również krzyże żeliwne, często jako wota dziękczynne, np. krzyż na terenie przykościelnym, czy pomniki nagrobne z końca XIX wieku na cmentarzu parafialnym.

Krzyż wotywny przy kościele, nagrobek Celinki Rettinger na cmentarzu parafialnym oraz krzyż wotywny wystawiony przez robotników fabrycznych w Grzybowej Górze

W krajobrazie kulturowym widoczne są również pozostałości po stawach związanych ze spiętrzaniem wody potrzebnym do funkcjonowania młynów, kuźnic i fryszerek. W terenie można zauważyć tego typu resztki w Majkowie i Michałowie.

lokalizacja stawów młyńskich w Majkowie i Michałowie na rzece Żarnówce i Kamiennej (na Mapie Galicji Zachodniej z lat 1801-1804 i współczesnej ortofotomapie)

pozostałości stawu młyńskiego w Majkowie (widok w kierunku północnozachodnim z mostu na Żarnówce)

Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny to każdy ślad działalności człowieka znajdujący się na powierzchni lub w ziemi. Zabytki dzielimy na ruchome i nieruchome. Zabytek ruchomy to wytwór pracy człowieka w postaci narzędzi, broni, naczyń, ozdób, natomiast zabytek nieruchomy to pozostałości po osadach (budowlach), cmentarzyskach, pracowniach krzemieniarskich i dymarskich, kopalniach, które ukryte są pod powierzchnią ziemi (nazywane są stanowiskami archeologicznymi). W przypadku odkrycia zabytków archeologicznych w trakcie np. robót budowlanych należy wstrzymać wszelkie działania, zabezpieczyć miejsce odkrycia i zawiadomić właściwy WKZ, a jeśli to niemożliwe właściwego wójta, burmistrza, prezydenta miasta.

Liczne zabytki archeologiczne ruchome w postaci narzędzi krzemiennych, rdzeni krzemiennych, grudek hematytu, płytek szlifierskich, żaren, ceramiki, itp. z terenu Grzybowej Góry znajdują się w Muzeum Narodowym w Kielcach, Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie, czy w zbiorach Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie oraz Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Niewątpliwie najważniejszym elementem dziedzictwa archeologicznego gminy jest zespół stanowisk paleolitycznych nad Kamienną znany jako Rezerwat Archeologiczny Rydno. Teren rezerwatu obejmuje tereny od Skarżyska Kamiennej do Wąchocka i obejmuje następujące miejscowości: Skarżysko Kamienna, Grzybowa Góra, Gadka, Michałów, Marcinków, Wąchock. Największe skupienie stanowisk archeologicznych znajduje się na terenie obecnej wsi Grzybowa Góra, oraz dawnych wsi Nowy Młyn i Łyżwy. Odkryto tu oprócz obozowisk ludności paleolitycznej, także kopalnie hematytu datowane na 22 500 lat temu do 4000-3500 lat temu. Najintensywniej eksploatowano hematyt od 15500 lat temu do 11500 lat temu (schyłkowy paleolit), natomiast nieco w mniejszej skali od 11500 do 7000 lat temu

(mezolit). W pradziejach używano go do celów kultowych, ale też do garbowania skór, w medycynie i jako kosmetyk. Dotychczas na obszarze całego kompleksu zarejestrowano ponad 400 obozowisk z epoki kamienia. Było to także miejsce ponadregionalnej wymiany surowców, dostarczanych tu, jak np. obsydian z terenów dzisiejszej wschodniej Słowacji. Kopalnie hematytu, dziś już niewidoczne na powierzchni, grupują się głównie we wschodniej części wsi Łyżwy (dziś Skarżysko Kamienna). Wokół kopalń odkrywane i badane były pozostałości obozowisk ich użytkowników, położone na terenie współczesnych wsi Łyżwy, Nowy Młyn, Grzybowa Góra, Michałów-Piaska. Mimo, iż dziś część z nich jest zniszczona przez wydobywanie piasku i żwiru, kompleks osadniczy z epoki kamienia „Rydno” pozostaje wyjątkowym tego typu miejscem w skali światowej.

Stanowiska archeologiczne są ewidencjonowane w WUOZ w postaci Kart Ewidencji Zabytku Archeologicznego Lądowego (KEZAL) wykonywanych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Całe terytorium Polski podzielone jest na prostokąty (obszary), w ramach których wykonywana jest inwentaryzacja i opracowanie stanowisk archeologicznych. Teren gminy Skarżysko Kościelne leży na obszarze AZP o numerach 78-65, 79-65, 79-66, 80-65, 80-66, 81-65, 81-66, z których tylko trzy zostały przebadane zgodnie z metodyką badań powierzchniowych, są zaewidencjonowane w całości. To obszary AZP 79-65, 79-66 oraz 81-66. Obszar AZP 81-65 został przebadany częściowo, w trakcie projektowania drogi ekspresowej nr 42.

Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie gminy funkcjonuje niewielkie „muzeum” o nazwie Spichlerz Regionalny, prowadzone przez Elżbietę i Włodzimierza Jachów, które gromadzi pamiątki o charakterze regionalnym, prowadzi zajęcia edukacyjne dla dzieci i dorosłych dotyczące zagadnień etnograficznych regionu. Natomiast zabytki archeologiczne z terenu gminy znajdują się między innymi w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie, Muzeum Historyczno-Archeologicznym w Ostrowcu Św.

Dziedzictwo niematerialne

Północny rejon województwa świętokrzyskiego jest strefą przejściową między folklorem Gór Świętokrzyskich a Mazowszem. Zbliżony jest raczej do tego drugiego, a w szczególności do folkloru mieszkańców Puszczy Radomskiej. Jest to teren na północ od rzeki Kamiennej po Ilżę i Szydłowiec. Ludność tych terenów trudniła się nie tylko rolnictwem i hodowlą, ale również pożytkami płynącymi z bliskości lasów (np. informacje o miodzie, który trafiał w ręce kupców krakowskich w XVI-XVIII wieku pozwalają przypuszczać o istnieniu dobrze rozwiniętego bartnictwa leśnego).

Cechą charakterystyczną ubiorów jest czarna zapaska w białe poziome prążki, ciemna, brunatna spódnica (tego koloru spodnie w przypadku stroju męskiego), biała bluzka, ozdobiona jedynie przy mankietach i na oszywce.

strój kobiecy z okolic Grzybowej Góry (źródło: www.muzeumpr.blogspot.com)

Gwara tego regionu należy do dialektu małopolskiego, którego główną cechą jest przede wszystkim tzw. „mazurzenie”.

Sprzęty codziennego użytku, praca na roli, obrzędy i zwyczaje związane z kalendarzem przyrodniczym i kościelnym są typowe dla regionu w XIX i początkach XX wieku. Zatrudnienie w przemyśle na przełomie XIX i XX wieku znalazło swój wyraz w ubiorach, które mimo, że zachowały formę tradycyjną, często wykonywane były z fabrycznych materiałów.

Do dziedzictwa niematerialnego można również zaliczyć przepisy kulinarne i produkty regionalne. W gminie Skarżysko Kościelne nierozdzielnie związany od pocz. XX wieku z rodzinnymi świętami oraz imprezami lokalnymi, jak np. dożynki był tzw. placek spod kamienia, czyli wielowarstwowe ciasto „dojrzewające” do spożycia pod obciążeniem 2 do 3 dni. Wyrób lokalnych gospodyń został wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych województwa świętokrzyskiego 20 kwietnia 2007 r. w kategorii „wyroby piekarnicze i cukiernicze”.

W gminie funkcjonuje Gminny Ośrodek Kultury, Gminna Biblioteka, świetlica wiejska w Świerczku, działa wiele organizacji pozarządowych i stowarzyszeń zajmujących się między innymi edukacją, kulturą, upowszechnianiem wiedzy o historii gminy, kultywowaniem tradycji i pielęgnowaniem tożsamości. Należą do nich między innymi: „Stowarzyszenie na rzecz odnowy zabytków Parafii Świętej Trójcy w Skarżysku Kościelnym”, która z powodzeniem odnawia zabytki sakralne na terenie parafii oraz cmentarza parafialnego. Do innych organizacji należą: Stowarzyszenie „Nasza Gmina”, Gminne Zrzeszenie „Ludowe Zespoły Sportowe” w Skarżysku Kościelnym, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Wsi Skarżysko Kościelne „GROM”, Stowarzyszenie Kultury Zespół Pieśni Tańca i Rozrywki ROMANO, Zarząd Gminnego ZOSP RP, Ochotnicza Straż Pożarna w Grzybowej Górze, Stowarzyszenie

Ochotnicza Straż Pożarna w Lipowym Polu, Ochotnicza Straż Pożarna w Kierzu Niedźwiedzim, Stowarzyszenie „Creative Community”, Stowarzyszenie „Nad Żarnówką”, Stowarzyszenie Brydża Sportowego SZLEM, Stowarzyszenie Wiedza i Rozwój, Stowarzyszenie „Lipowa Polana”, Stowarzyszenie „Nasz Świerczek”, Stowarzyszenie „Niedźwiadki”, Stowarzyszenie Instytut bł. s. Ewy Noiszewskiej. Poza tym działają trzy Koła Gospodyń Wiejskich i trzy zespoły folklorystyczne. Wydawana jest gminna gazeta „Nasza Gmina Skarżysko Kościelne”.

odnowione nagrobki na cmentarzu parafialnym, tworzące „lapidarium”

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zabytki nieruchome i archeologiczne wpisane do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego:

L.p.	miejsowość	obiekt	datowanie	nr rejestru
1	Skarżysko Kościelne	Zespół kościoła parafialnego pw. Świętej Trójcy w Skarżysku Kościelnym (kościół, kaplica I, kaplica II, ogrodzenie)	1637-1643, XVIII wiek	274 z dnia 16.10.1956, 11.02.1967 A.794/1-4 z dnia 03.12.2010
2	Skarżysko Kamienna, Gadka, Grzybowa Góra, Michalów, Marcinków, Wąchock	zespół paleolitycznych osad przemysłowych wraz z kopalnią hematytu – starsza epoka kamienia Rezerwat Archeologiczny „Rydno”	paleolit (starsza epoka kamienia)	511 z dnia 24.09.1957 514A z dnia 06.07.1977 511/514Aa z dnia 03.11.1986

Dwa najcenniejsze zabytki z terenu gminy otrzymały wpis do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego. Jest to zespół sakralny z XVII wieku oraz rezerwat archeologiczny „Rydno”.

Kościół parafialny pod wezwaniem Świętej Trójcy zbudowany został w latach 1637-1643 z inicjatywy opata zakonu Cystersów w Wąchocku Jana Karola Konopackiego. Konsekracji dokonano w 1643 roku, zaś parafia została erygowana w 1657 roku. Jest to budowla orientowana, murowana, jednonawowa, z dachem dwuspadowym. Posiada półkoliście zamknięte prezbiterium i dwie wieże. Zasadniczą bryłę kościoła urozmaicają kaplica, kruchta i skarbczyk. Skromny zewnętrzny i wewnętrzny wystrój architektoniczny jest uzupełniony o ciekawe wyposażenie, m.in. ołtarz główny i trzy ołtarze boczne. Kościół otoczony jest murem, w który wkomponowane są dwie kaplice. Całość zespołu uzupełnia plebania i krzyż przydrożny z początku XX w.

zespół kościoła parafialnego w Skarżysku Kościelnym

Kolejnym zabytkiem wpisanym do rejestru jest Rezerwat Archeologiczny „Rydno”, którego teren znajduje się na obszarze gmin Skarżysko Kościelne, Skarżysko Kamienna, Wąchock i Mirzec (w obrębie gminy znajduje się jego część na terenie miejscowości Grzybowa Góra i Michałów). Nazwa „rezerwat archeologiczny” jest nazwa umowną opisującą wielkopowierzchniowy zabytek archeologiczny jakim jest „Rydno”. Jego nazwa pochodzi od rdzawego koloru ziemi zabarwionej tlenkami żelaza, które w postaci hematytu były tu wydobywane w okresie epoki kamienia. Ochroną prawną objęty jest kompleks kopalń hematytu i towarzyszących mu stanowisk osadniczych na powierzchni kilkunastu kilometrów kwadratowych.

Objęcie wyżej wymienionych zabytków formą ochrony jakim jest wpis do rejestru zabytków ma swoje konsekwencje w postaci należytego sparowania nad nim opieki. Właściciel lub posiadacz ma obowiązek zapewnienia warunków, między innymi, naukowego badania i dokumentowania zabytków, prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenia zabytku, utrzymania zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie, upowszechniania wiedzy o zabytku (art. 5 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)). Właściciel lub posiadacz ma obowiązek zawiadomić WKZ w przypadku zniszczenia, zagubienia, kradzieży, zagrożeniu zabytku, miejsca przechowywania, zmianach dotyczących właściciela lub posiadacza zabytku (art. 28 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)). W przypadku prowadzonych robót budowlanych, prac restauracyjnych, konserwatorskich, prac archeologicznych itp. przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków należy uzyskać pozwolenie WKZ (art. 36 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)). Art. 38, 39, 40 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) określa sposób kontroli zabytku wpisanego do rejestru zabytków przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W przypadku stanowisk archeologicznych oraz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków mają zastosowanie przepisy art. 31 i 32 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), w którym nałożony jest obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych jeśli nastąpi przekształcenie lub zniszczenie zabytku archeologicznego (w trakcie realizacji inwestycji), których rodzaj i zakres określa WKZ w drodze decyzji. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru zabytków może zwrócić się do ministra kultury lub wojewódzkiego konserwatora zabytków o udzielenie dotacji na sfinansowanie prac restauratorskich i konserwatorskich (art. 74) w wysokości 50% lub 100% jeśli obiekt posiada wyjątkową wartość historyczną (art. 78 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)). Dodatkowo dotacji mogą udzielać organy samorządu: gminy, powiatu i województwa (art. 81 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)).

W rejestrze zabytków województwa świętokrzyskiego ujęte są również zabytki ruchome. Są to elementy stanowiące wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Trójcy w Skarżysku Kościelnym (40 obiektów) oraz kościoła pw. św. Maksymiliana Kolbego w Kierzu Niedźwiedzim (14 obiektów – stacji drogi krzyżowej).

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

W 2021 roku sporządzono karty adresowe Gminnej Ewidencji Zabytków (zgodnie z nowym wzorem karty adresowej, wprowadzonej w 2019 roku), które obejmowały 40 obiektów - zabytków architektury, budownictwa, elementów krajobrazu kulturowego Gminy Skarżysko Kościelne, w tym 18 stanowisk archeologicznych. Zaktualizowana GEZ została przyjęta zarządzeniem nr 137/2021 z dnia 14.12.2021 Wójta Gminy Skarżysko Kościelne. W dniu 20.05.2024, po uzyskaniu pozytywnej opinii WKZ w Kielcach zaktualizowano

i włączono do GEZ nową kartę dotyczącą obiektu: „Mogiła powstańcza z czasów Powstania Styczniowego z 1863 roku”. W 2025 roku przystąpiono ponownie do aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków. Dołączono do zbioru kart trzy nowe obiekty – mogiły na cmentarzu parafialnym w Skarżysku Kościelnym: Mogiła Franciszka Starachowskiego - powstańca z 1863 roku, Mogiła Alfonsa Lubońskiego oraz dwóch żołnierzy nieznanych z 1939 roku, Mogiła wraz z nagrobkiem Leona Porzeczkowskiego - powstańca z 1863 roku.

Zaktualizowana Gminna Ewidencja Zabytków została przyjęta przez Wójta Skarżyska Kościelnego zarządzeniem nr 77/2025 z dnia 23.06.2025. Obecnie w zasobie GEZ znajduje się 25 obiektów nieruchomych oraz 18 stanowisk archeologicznych.

L.p.	miejsowość	obiekt	adres
1	Skarżysko Kościelne	Kościół pw. Świętej Trójcy w zespole kościoła parafialnego pw. Świętej Trójcy	ul. Kościelna 16, dz. ewid. 3276/3
2	Skarżysko Kościelne	Kaplica I w zespole kościoła parafialnego pw. Świętej Trójcy	ul. Kościelna 16, dz. ewid. 3276/3
3	Skarżysko Kościelne	Kaplica II w zespole kościoła parafialnego pw. Świętej Trójcy	ul. Kościelna 16, dz. ewid. 3276/3
4	Skarżysko Kościelne	Ogrodzenie cmentarza przykościelnego kościoła pw. Świętej Trójcy w zespole kościoła parafialnego pw. Świętej Trójcy	ul. Kościelna 16, dz. ewid. 3276/3
5	Skarżysko Kościelne	Krzyż przydrożny z płaczką	ul. Kościelna 16, dz. ewid. 3276/3
6	Skarżysko Kościelne	Figura kamienna NMP	ul. Kościelna 2a, dz. ewid. 3348/2
7	Skarżysko Kościelne	Miejsce pamięci - obelisk upamiętniający zamordowanych podczas II-giej wojny światowej mieszkańców gminy	ul. Kościelna 2a, dz. ewid. 3348/2
8	Skarżysko Kościelne	Plebania murowana przy kościele pw. Świętej Trójcy	ul. Kościelna 16, dz. ewid. 3276/3
9	Majków	Figura przydrożna NMP	ul. Żeromskiego 188, dz. ewid. 727
10	Michałów	Krzyż przydrożny	Michałów 2, granica działek 356 i 358
11	Lipowe Pole Plebańskie	Znak geodezyjny tzw. triangul	dz. ewid. 84
12	Lipowe Pole Skarbowe	Krzyż przydrożny	ul. Wesola 52, działki ewid. 406/2 i 355
13	Skarżysko Kościelne	Miejsce pamięci - pomnik ofiar egzekucji hitlerowskiej	Skarżysko Kościelne (działka OLPP – przy bocznicy i drodze wjazdowej do zakładu), dz. ewid. 3397
14	Kierz Niedźwiedzi	Mogiła Powstańcza z Powstania Styczniowego 1863 r.	dz. ewid. 83/301

15	Grzybowa Góra	Krzyż przydrożny 1906 rok	ul. Świętokrzyska 2, dz. ewid 409
16	Grzybowa Góra	Krzyż przydrożny 1936 rok	ul. Świętokrzyska 170, dz. ewid 1472/5
17	Lipowe Pole Plebańskie	Miejsce pamięci - pomnik pomordowanych przez hitlerowskiego okupanta	Lipowe Pole Plebańskie 22a, działka ewid. 645
18	Skarżysko Kościelne	Krzyż – kapliczka wotywna	ul. Kościelna 16, dz. ewid. 3276/3
19	Skarżysko Kościelne	Nagrobek ks. Raczkowskiego	cmentarz parafialny w Skarżysku Kościelnym, dz. ewid. 3407
20	Skarżysko Kościelne	Nagrobek ks. Cieszkowskiego	cmentarz parafialny w Skarżysku Kościelnym, dz. ewid. 3407
21	Skarżysko Kościelne	Nagrobek ks. Latalskiego	cmentarz parafialny w Skarżysku Kościelnym, dz. ewid. 3407
22	Świerczek	kapliczka	nr ewid. 180 i 181
23	Skarżysko Kościelne	Mogiła Franciszka Starachowskiego, powstańca z 1863 roku	cmentarz parafialny w Skarżysku Kościelnym, dz. ewid. 3407
24	Skarżysko Kościelne	Mogiła Alfonsa Lubońskiego oraz dwóch żołnierzy nieznanych	cmentarz parafialny w Skarżysku Kościelnym, dz. ewid. 3407
25	Skarżysko Kościelne	Mogiła Leona Porzeczkowskiego, powstańca z 1863 roku	cmentarz parafialny w Skarżysku Kościelnym, dz. ewid. 3407

L.p.	miejsowość, numer stanowiska, numer AZP	funkcja	datowanie
1	Skarżysko Kamienna, Gadka, Grzybowa Góra, Michałów , Marcinków, Wąchock AZP 81-66, 80-66, 80-65	zespół paleolitycznych osad przemysłowych wraz z kopalnią hematytu – starsza epoka kamienia Rezerwat Archeologiczny RYDNO	paleolit, neolit, epoka brązu, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze, średniowiecze
2	Majków 1 AZP 81-66/1	miejsce produkcji dymarskiej	okres wpływów rzymskich
3	Majków 2 AZP 81-66/2	miejsce produkcji dymarskiej	okres wpływów rzymskich

4	Majków 4 AZP 81-66/3	kopalnia rudy żelaza i gliny	XVIII – XIX w
5	Skarżysko Kościelne AZP 80-65	punkt osadniczy	XVII-XIX wiek
6	Świerczek 1 AZP 79-65/1	osada	nowożytność
7	Świerczek 2 AZP 79-65/2	osada	nowożytność
8	Skarżysko Kościelne 4 AZP 79-65/3	osada	nowożytność
9	Skarżysko Kościelne 5 AZP 79-65/4	osada	nowożytność
10	Skarżysko Kościelne 6 AZP 79-65/5	punkt osadniczy	neolit
11	Kolonia Skarżysko Kościelne 1 (obecnie Skarżysko Kościelne) AZP 79-65/6	śląd obozowiska	neolit/wczesna epoka brązu
12	Kolonia Skarżysko Kościelne 2 (obecnie Skarżysko Kościelne) AZP 79-65/7	śląd obozowiska	neolit/wczesna epoka brązu
13	Skarżysko Kościelne Pierwsze 1 AZP 79-65/8	śląd obozowiska	neolit/wczesna epoka brązu
14	Skarżysko Kościelne Pierwsze 2 AZP 79-65/9	śląd obozowiska	neolit/wczesna epoka brązu
15	Kolonia Skarżysko Kościelne 3 (obecnie Skarżysko Kościelne) AZP 79-65/10	śląd obozowiska	neolit/wczesna epoka brązu
16	Skarżysko Kościelne Pierwsze 3 AZP 79-65/11	śląd obozowiska	neolit/wczesna epoka brązu
17	Kierz Niedźwiedzi 1 AZP 79-66/19	punkt osadniczy	-
18	Kierz Niedźwiedzi 2 AZP 79-66/23	punkt osadniczy	kultura łużycka

Najliczniejszą grupę obiektów zabytkowych stanowią kapliczki i krzyże przydrożne (często dziękczynne, wotywnie, oddające mieszkańców w opiekę Bożej Opatrzności) a także obeliski (pomniki) upamiętniające II wojnę światową i tragiczny los mieszkańców gminy.

W przypadku obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków, **pozwolenie na budowę lub rozbiórkę** wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 Ustawy prawo budowlane). W trakcie realizacji inwestycji i stwierdzenia jej kolizji ze stanowiskiem archeologicznym mają zastosowanie przepisy art. 31 i 32 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), w którym nałożony jest obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych w przypadku przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, których rodzaj i zakres określa WKZ w drodze decyzji.

W momencie przypadkowego odkrycia zabytku archeologicznego należy zawiadomić o tym fakcie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków lub właściwego wójta, prezydenta lub burmistrza.

Wykaz obiektów stanowiących własność Gminy Skarżysko Kościelne:

L.p.	miejsowość	obiekt	adres
1	Skarżysko Kościelne	Figura kamienna NMP	ul. Kościelna 2a, dz. ewid. 3348/2
2	Skarżysko Kościelne	Miejsce pamięci - obelisk upamiętniający zamordowanych podczas II-giej wojny światowej mieszkańców gminy	ul. Kościelna 2a, dz. ewid. 3348/2
10	Michałów	Krzyż przydrożny	Michałów 2, granica działek 356 (działka gminna) i 358 (działka prywatna)

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Niewątpliwie najważniejszymi zabytkami w gminie Skarżysko Kościelne są zabytki rejestrowe. Są to zespoły: **architektoniczny kościoła św. Trójcy** posiadający rangę regionalną oraz **stanowisk archeologicznych „Rydno”** o znaczeniu europejskim, a nawet światowym. Zostały one opisane powyżej.

Oprócz zabytków wpisanych do rejestru oraz ewidencji wojewódzkiej, należy wskazać również takie zabytki, które mają szczególne znaczenie dla społeczności lokalnej poprzez wyjątkowy związek z jej historią. Jest to np. mogiła powstańcza w **Kierzu Niedźwiedzim** z 1863 roku, pomniki (obeliski) oraz krzyże upamiętniające zamordowanych Polaków w czasie II wojny światowej w **Skarżysku Kościelnym i Lipowym Polu Plebańskim**, czy kapliczki upamiętniające Powstanie Styczniowe w **Grzybowej Górze i Świerczku**.

pomnik ofiar egzekucji hitlerowskich z lat 1943-44 w Skarżysku Kościelnym

Równie cenne są krzyże czy figury przydrożne, oddające w opiekę Bożą poszczególne rodziny czy całe społeczności wsi (kapliczki w **Majkowie, Michałowie czy Lipowym Polu Skarbowym**).

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

W zaktualizowanej Gminnej Ewidencji Zabytków ujętych jest łącznie 25 zabytków nieruchomych i ruchomych oraz 18 stanowisk archeologicznych. Najlepiej zachowanymi obiektami na terenie gminy Skarżysko Kościelne są zabytki będące własnością parafii oraz gminy. Większość krzyży przydrożnych i kapliczek jest również w dobrym stanie.

W latach 2021 – 2024 przeprowadzono w gminie następujące inwestycje związane z opieką nad zabytkami:

- Remont zbiorowej mogiły ofiar rozstrzelanych przez Niemców w 1943 roku w Skarżysku Kościelnym (na kwotę 31 000,00 zł)
- Remont mogiły powstańczej z 1863 roku w Kierzu Niedźwiedzim. (na kwotę 7 100,00 zł)

W wyżej wymienionych latach Gmina zapewniła środki finansowe w postaci **dotacji** między innymi dla:

- Koła Gospodyń Wiejskich w Lipowym Polu Skarbowym na realizację zadania o nazwie „Smaki Tradycji”, polegające na warsztatach kulinarnych i wycieczce do Muzeum Wsi Kieleckiej
- Stowarzyszenia „Związek Harcerstwa Polskiego Chorągiew Kielecka” - na realizację zadania o nazwie „Patriotyzm po harcersku”. Na kilku spotkaniach poszerzano wiedzę historyczną uczestników i szerzono postawy patriotyczne.

- Stowarzyszenie na Rzecz odnowy zabytków Parafii św. Trójcy w Skarżysku Kościelnym na realizację zadania pn. na organizacji festynu parafialnego „Postaw Na Rodzinę” – promocja wartości rodzinnych, zespołów ludowych, lokalnych produktów itp.

Również **część funduszu sołeckiego** Kierza Niedźwiedziego została przeznaczona na kultywowanie tradycji historycznych poprzez oprawę ceremoniału obchodów rocznicy Powstania Styczniowego.

Ogólnie stan zachowania zabytków w gminie Skarżysko Kościelne ocenia się na dobry.

Mocne strony - potencjał

- aktualizowana na bieżąco gminna ewidencja zabytków
- atrakcyjne turystycznie położenie, w pobliżu ważnych szlaków komunikacyjnych, w sąsiedztwie miasta powiatowego
- wysokie walory naturalne – urozmaicona krajobrazowo i przyrodniczo dolina Kamiennej, duże kompleksy leśne
- unikatowy na skalę światową kompleks stanowisk archeologicznych „Rydno”
- bogate, „nieodkryte” dziedzictwo przemysłowe związane z dawnym górnictwem i hutnictwem
- zespół architektoniczny kościoła Św. Trójcy - zabytek wpisany do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- bogactwo miejsc i tradycji historycznych oraz kulturowych
- biblioteka gminna jako instytucja upowszechniania kultury
- działalność licznych organizacji pozarządowych i stowarzyszeń
- „dobry klimat” dla ochrony i poprawy stanu obiektów zabytkowych i historycznie i kulturowo ważnych, zarówno ze strony władz gminy jak i mieszkańców
- właściwe wykorzystywanie środków UE na cele związane z odnową obiektów zabytkowych
- możliwość pozyskania zewnętrznych środków finansowych na prace dotyczące zabytków
- współpraca samorządu z właścicielami obiektów zabytkowych

Słabe strony - problemy

- nieregulowany stan własności części obiektów zabytkowych
- niedostateczne rozpoznanie zasobów krajobrazu kulturowego
- niski poziom nakładów na kulturę i zabytki, co przejawia się w braku wkładu własnego samorządu w dużych projektach na rzecz zabytków i kultury
- niewystarczająca promocja dziedzictwa kulturowego
- brak zainteresowania sfery biznesu projektami z dziedziny kultury
- zły stan techniczny zabytków budownictwa ludowego
- zanikanie tradycyjnej sztuki budowlanej oraz stosowania tradycyjnych materiałów
- niski poziom edukacji mieszkańców w kontekście wartości dziedzictwa kulturowego
- słaba „widoczność” gminy na zewnątrz

Szanse

- utworzenie wraz z sąsiednimi gminami parku kulturowego na bazie najwyższej klasy dziedzictwa archeologicznego Rezerwatu Archeologicznego „Rydno”
- rozwój turystyki kulturowej m.in. przez tworzenie tematycznych szlaków turystycznych bazujących na dziedzictwie kulturowym i historii (tradycje powstańcze, tradycje przemysłowe, zabytki archeologiczne)
- praca nad podniesieniem znaczenia tożsamości lokalnej, budowanie „małej ojczyzny”, popularyzacja regionalnych tradycji, obrzędów ludowych
- popularyzacja tradycyjnego drewnianego budownictwa regionalnego wraz z promocją budownictwa nowoczesnego bazującego na tradycyjnym
- wzrost udziału instytucji kościelnych i organizacji pozarządowych w dziedzinie ochrony zabytków
- wykreowanie nowych, atrakcyjnych „produktów” turystycznych na bazie dziedzictwa lokalnego
- możliwość pozyskania środków finansowych w ramach dotacji na remonty i modernizacje obiektów zabytkowych
- edukacja społeczeństwa, szczególnie najmłodszych mieszkańców powiatu w zakresie dbałości o regionalne dziedzictwo kulturowe
- wzrost popularności turystyki weekendowej

Zagrożenia

- niedostateczna dbałość o środowisko naturalne
- niska świadomość społeczna w zakresie konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego mogąca mieć wpływ na stan jego zachowania
- brak miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy
- niewystarczające środki na konserwację, badania naukowe oraz promocję dziedzictwa kulturowego
- trudności w egzekwowaniu przepisów prawa w zakresie ochrony zabytków
- postępująca degradacja zabytków
- niedostateczna aktywność kulturalna społeczeństwa
- zanikanie dawnych form budownictwa i układów ruralistycznych (rozbiórka starych domów drewnianych i budynków gospodarczych, brak remontów itp.)
- zanikanie tradycji i tożsamości regionalnej
- niewłaściwie prowadzone prace budowlane i remontowe przy obiektach zabytkowych

7. Priorytety i kierunki działania w ramach GPOnZ

Strategicznym celem Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2025 – 2028 jest zachowanie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie gminy. Starania, które będą prowadzić do jego realizacji powinny służyć budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej, utrzymaniu ładu przestrzennego oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Aby osiągnięcie tego celu było możliwe należy określić główne kierunki działań oraz zadania priorytetowe w realizacji. W miarę ich wypełniania, działania

winny być poddawane systematycznej weryfikacji, co pozwoli na realne dopasowanie do aktualnych możliwości finansowych i potrzeb właścicieli.

Priorytetami, zadaniami i kierunkami działań programu opieki są:

Priorytet I. Ochrona i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy

Kierunek 1 Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania

1/ dofinansowanie prac restauratorsko – konserwatorskich przy obiektach niebędących własnością gminy na podstawie stosownej uchwały dotyczącej udzielania dotacji (zgodnie z art. 81 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami):

- wymiana stolarki okiennej w kościele parafialnym pw. Świętej Trójcy w Skarżysku Kościelnym

- renowacja elewacji zewnętrznej kościoła pw. Świętej Trójcy w Skarżysku Kościelnym

2/ renowacja lub utrzymanie zabytków będących własnością gminy (renowacja krzyża przydrożnego w Michałowie i figury NMP w Skarżysku Kościelnym)

Kierunek 2 Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

1/ Określenie, szczególnych z punktu widzenia gminy, kryteriów ochrony zabytków oraz dziedzictwa kulturowego w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, a także przy kształtowaniu środowiska (np. podczas wydawania decyzji o warunkach zabudowy czy przygotowywania planów zagospodarowania przestrzennego)

2/ Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków w planie ogólnym gminy

3/ Rozpoczęcie prac nad powołaniem Parku Kulturowego „Rydno” celem wprowadzenia skutecznej ochrony i zintegrowanego zarządzania dziedzictwem (we współpracy z pozostałymi gminami, na których leży zabytek)

Kierunek 3 Ochrona historycznie ukształtowanych układów ruralistycznych i miejskich polegająca na poprawie ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez:

- ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy

- wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi, miasta oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy,

- wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk

Priorytet II. Rozszerzanie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

Kierunek 1 Badania i dokumentacja dziedzictwa kulturowego gminy

- 1/ Wspieranie projektów naukowo-konserwatorskich dotyczących dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu, w tym badań nad architekturą drewnianą, etnograficznych czy archeologicznych
- 2/ Dalsze poszerzanie bazy Gminnej Ewidencji Zabytków o nowe obiekty opracowane w ramach badań i dokumentacji dziedzictwa kulturowego gminy

Kierunek 2 Poszerzanie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy

- 1/ Udostępnianie i aktualizacja informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy
- 2/ Tworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego
- 3/ Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego
- 4/ Stworzenie aplikacji prezentującej zabytki gminy
- 5/ utworzenie Centrum Informacji Turystycznej

Kierunek 3 Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

- 1/ Inicjowanie i organizowanie (np. we współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa) szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego dla mieszkańców i pracowników gminy
- 2/ Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych dla różnych grup wiekowych
- 3/ Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy
- 4/ Wspieranie organizacji konferencji popularyzatorskich dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy
- 5/ Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także właściwego postępowania przy zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo
- 6/ wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej (we współpracy ze specjalistami z instytucji zajmujących się badaniem i ochroną zabytków)

8. Instrumentarium realizacji GPOnZ

Realizacja Programu powinna odbywać się poprzez współpracę samorządu gminy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Narodowym Instytutem Dziedzictwa oraz właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, parafią, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami regionalnymi a także ośrodkami naukowymi i muzeami. Kolejną formą realizacji Programu są działania własne władz samorządowych, które można podzielić na:

- prawne – problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego powinna być uwzględniona przez władze gminy przy uchwalaniu przepisów prawa miejscowego

- finansowe – należyte utrzymanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, będących własnością gminy oraz stosowanie systemu dotacji i ulg finansowych, nagród czy zachęt dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych
- programowe – realizacja projektów i programów regionalnych, w tym działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej i innych funduszy zewnętrznych

Realizację Programu można podzielić na dwa segmenty – zarządzanie oraz monitoring i ewaluację. Oba elementy wdrażania są ze sobą spójne i wzajemnie zależne, co oznacza że oba są warunkiem realizacji programu.

System zarządzania Programem odbywa się na trzech poziomach. Są to:

- **Rada Gminy – uchwała Program oraz przyjmuje sprawozdania w okresach dwuletnich**
- **Wójt Skarżyska Kościelnego – odpowiada za przygotowanie i realizację Programu oraz sporządza sprawozdanie z jego realizacji dla Rady Gminy**
- **Urząd Gminy wraz ze swoimi jednostkami organizacyjnymi – odpowiada za bieżącą realizację zadań Programu**

Zakłada się, że zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenie parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków)
- finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych)
- koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami)
- społecznych (m.in. poprzez działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami i wykorzystaniem zabytków)
- kontrolnych (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego)

9. Zasady oceny realizacji GPOnZ

Właściwy monitoring i wynikająca z niego ocena realizacji Programu powinna się odbywać na podstawie rzetelnych informacji. Podstawą metodologii zbierania informacji są:

- bazowanie na przyjętych w gminie zasadach gromadzenia i przetwarzania informacji,
- wykorzystywanie jak największej ilości dostępnych danych i źródeł informacji

- stosowanie odpowiednich (adekwatnych) mierników

Zestaw proponowanych mierników dla każdego z priorytetów przedstawia się następująco:
Priorytet I. Ochrona i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno – gospodarczego gminy

1. Poziom **0,1 - 1 %** wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami (przy czym poziom wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wynosi **2 %**)
2. Wartość dofinansowania wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych tym pracom
3. Liczba i wartość dofinansowania obiektów zabytkowych objętych wsparciem zewnętrznym
4. Wartość wsparcia udzielonego z budżetu gminy dla właścicieli prywatnych i organizacji pozarządowych na realizację Programu
5. Liczba wdrożonych dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy
6. Powstanie Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych
7. Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
8. Inne

Priorytet II. Rozszerzanie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego oraz jego promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

1. Liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego itp.)
2. Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy
3. Liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych
4. Liczba opracowanych i wydanych informatorów o zabytkach (w tym folderów promocyjnych, przewodników itp.) lub liczba pobrań aplikacji
5. Liczba publikacji z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego
6. Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej
7. Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego
8. Liczba osób uczestniczących w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa na terenie gminy
9. Liczba inicjatyw indywidualnych i społecznych wspieranych przez gminę i związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym
10. Inne

10. Źródła finansowania GPOnZ

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie spoczywa na jego posiadacz, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego lub trwałego zarządu. Wiąże się to z prowadzeniem i finansowaniem prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych powyżej działań jest jej zadaniem własnym.

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dotację można otrzymać składając stosowny wniosek do ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub wojewódzkiego konserwatora zabytków właściwego ze względu na miejsce położenia albo przechowywania zabytku. Może ona zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź, posiadaczem zabytku lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Celem udzielenia może być wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz prac przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, które mogą zostać objęte dotacją:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;

- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Jeżeli zabytek poddawany pracom konserwatorskim posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udziela osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej zamierzającej realizować działania przy zabytku dotacji na przeprowadzenie badań archeologicznych oraz wykonanie ich dokumentacji, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych działań. Przepis ten stosuje się także w przypadku, gdy w trakcie realizacji działań nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego, po jego wpisaniu do rejestru lub ujęciu w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków i określeniu zakresu oraz rodzaju badań archeologicznych.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach mogą ubiegać się o ich dofinansowanie z różnych źródeł. Są to m.in.:

- środki z budżetu gminy Skarżysko Kościelne
- środki z budżetu samorządu województwa lub powiatu
- środki Funduszu Kościelnego - dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji
- środki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- środki dostępne w ramach programów finansowanych z funduszy unijnych

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy w kilku programach operacyjnych:

Ochrona zabytków

Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe do realizacji programu są zadania zmierzające do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego

oraz inne jednostki organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe). Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji w okresie trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku, przy czym możliwe jest, jednakże tylko w szczególnych przypadkach, uzyskanie całkowitego dofinansowania.

Wspieranie działań muzealnych

Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. Premiowane będą projekty kompleksowe, nowatorskie, o wysokich wartościach merytorycznych i umiejętnie wykorzystanych elementach multimedialnych. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań w zakresie: organizacji czasowych wystaw muzealnych; modernizacji i tworzenia stałych wystaw muzealnych; publikacji katalogów do wystaw muzealnych; konserwacji muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego, a także doposażenia pracowni konserwatorskich. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Kultura ludowa i tradycyjna

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. Dotacje przeznaczone są na działania o charakterze edukacyjnym, w tym warsztaty, kursy i seminaria dotyczące szeroko pojętej kultury tradycyjnej, a także działania popularyzujące unikalne i żywe elementy kultury tradycyjnej, zadania artystyczne i użytkowe o charakterze interdyscyplinarnym i międzyśrodowiskowym oraz na prowadzenie szkolenia przez „mistrza” w zakresie różnych dziedzin niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Ochrona zabytków archeologicznych

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Do składania wniosków uprawnione są samorządowe i państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne i niepubliczne uczelnie akademickie oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Wspólnie dla dziedzictwa

Program jest organizowany celem wzmacniania społecznego zaangażowania w ochronę materialnego dziedzictwa kulturowego oraz wykorzystania jego wartości dla rozwoju społecznego obecnych i przyszłych pokoleń. Wnioskodawcami mogą być organizacje pozarządowe, które planują realizować projekty obejmujące prace porządkowe przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnych ewidencjach zabytków. W ramach programu można także aplikować o dofinansowanie zadań polegających m.in. na identyfikowaniu i dokumentowaniu dziedzictwa kulturowego (materialnego) czy wzmacnianiu praktyk społeczno-kulturowych, np. tradycji rękodzielniczych czy zanikających, dawnych technik budowlanych. Dofinansowaniem objęte mogą być również projekty edukacyjne i popularyzujące wiedzę na temat dziedzictwa materialnego oraz promujące dobre praktyki w zakresie poszukiwania zabytków zgodnie z obowiązującymi procedurami i zasadami ochrony dziedzictwa archeologicznego. W projektach realizowanych przez organizacje pozarządowe uczestniczą wolontariusze, zyskując nowe doświadczenie i podnosząc swoje kompetencje z zakresu opieki nad dziedzictwem kulturowym.

Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Premiowane będą również działania związane z upowszechnianiem wiedzy na temat miejsc, faktów oraz postaci związanych z walką i męczeństwem. Promowane jest:

- podkreślenie prestiżu miejsca pamięci/trwałego upamiętnienia
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniego wyrazu
- zaangażowanie w opiekę nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami jak największej liczby różnych podmiotów
- zapewnienie jak najlepszej dostępności miejsca/trwałego upamiętnienia
- tworzenie nowych trwałych upamiętnień w miejscach, gdzie ich obecność jest uzasadniona interesem społecznym
- twórcze zastosowanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji do ochrony dziedzictwa narodowego
- stosowanie rozwiązań prawnych sprzyjających lepszej opiece nad miejscami pamięci/trwałymi upamiętnieniami (uwzględnienie miejsca pamięci, jego ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, czy objęcie go inną formą ochrony prawnej)

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury nie współprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie oraz kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, a także podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Groby i cmentarze wojenne w kraju

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń

z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

Celem programu jest otoczenie grobów i cmentarzy wojennych w kraju opieką polegającą na:

- prowadzeniu robót budowlanych, prac remontowych, konserwatorskich i restauratorskich
- zabezpieczeniu i utrzymaniu w jak najlepszym stanie
- prowadzeniu badań archeologicznych i prac poszukiwawczych
- prowadzeniu prac związanych z urządzeniem grobu/kwatery/cmentarza wojennego; dokumentowaniu i prowadzeniu badań naukowych
- popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy

Promowane jest:

- obejmowanie opieką obiektów, których stan zachowania wymaga podjęcia niezwłocznego działania
- opieka nad grobami i cmentarzami wojennymi o wyjątkowej wartości historycznej
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniej rangi obiektom grobownictwa wojennego
- wykorzystanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji
- zaangażowanie w opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jak największej liczby różnych podmiotów
- stosowanie, w ramach obowiązujących przepisów prawa, rozwiązań sprzyjających lepszej ochronie prawnej grobów i cmentarzy wojennych

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i niepubliczne uczelnie oraz kościoły i związki wyznaniowe, osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Kultura cyfrowa

Celem programu jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniających opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego.

Do składania wniosków uprawnione są samorządowe instytucje kultury niewspółprowadzone przez MKiDN, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe, a także ich osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Infrastruktura domów kultury

Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury.

Do składania wniosków uprawnione są domy kultury, ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki posiadające status samorządowej instytucji kultury, biblioteki posiadające status samorządowej instytucji kultury, w skład których wchodzi domy kultury, ośrodki kultury lub centra kultury i sztuki oraz jednostki samorządu terytorialnego.

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez ministra kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich.

Uprawnionymi do otrzymania dotacji są: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w sferze kultury, publiczne szkoły artystyczne, państwowe uczelnie artystyczne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą. Promesa MKiDN może pokryć maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach, Minister Kultury może zdecydować o pokryciu więcej niż 85% wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

Partnerstwo publiczno-prywatne

Istnieją również możliwości finansowania prac przy zabytkach z wykorzystaniem ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym z dnia 19 grudnia 2008 r. (Dz. U. z 2022 r., poz. 407 i 1079.), która określa zasady współpracy podmiotu publicznego i partnera prywatnego. Dla realizacji wspólnych projektów przez administrację publiczną i przedsiębiorców w formule PPP ważne są również: ustawa z dnia 21 października 2016 r. o koncesji na roboty budowlane lub usługi (Dz. U. z 2021 r. poz. 541, z 2019 r. poz. 1655 i z 2022 r. poz. 1726) oraz ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2022 r. poz. 1710 i z 2020 r. poz. 1517) regulujące podstawowe zasady współpracy publiczno-prywatnej.

Wg ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559, 583, 1005 i 1079) zadania własne gmin obejmują również sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7, pkt. 1, ppkt 9). W celu wykonywania zadań gmina może tworzyć jednostki organizacyjne, a także zawierać umowy z innymi podmiotami, w tym z organizacjami pozarządowymi (art. 9, pkt. 1).

Regionalny Program Operacyjny Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego na lata 2021-2027

Zarząd Województwa Świętokrzyskiego Uchwałą nr 4973/22 z dnia 4 marca 2022 r. przyjął zaktualizowany projekt programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027, celem przedłożenia dokumentu Komisji Europejskiej.

W ramach **Celu szczegółowego 4 (vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych** realizowane będą działania obejmujące m.in.:

- wzmocnienie potencjału turystycznego zabytków o szczególnym znaczeniu i ich oddziaływanie na rozwój gospodarczy poprzez dostosowanie obiektów zabytkowych do pełnienia funkcji związanych z kulturą. Realizowane będą przedsięwzięcia dot. rozwoju infrastruktury obejmujące m.in. **renowację, modernizację, ochronę i rozwój infrastruktury zabytkowej w celu podniesienia jej atrakcyjności turystycznej i dostępności (w tym z zakresu przystosowania obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami),**

- udostępnienie i ułatwienie dostępu do dóbr kultury oraz zastosowania nowoczesnych technologii poszerzających krąg odbiorców oferty - projekty polegające m.in. na konserwacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i udostępnienie, także przez proces digitalizacji, w tym **wsparcie bibliotek, bibliotek multimedialnych, domów kultury i innych instytucji kultury**,
- wspieranie konkurencyjności i odporności sektora turystycznego (ulepszenie infrastruktury turystycznej, dywersyfikacja produktów, zastosowanie modeli biznesowych) poprzez tworzenie nowych, rozbudowę istniejących miejsc atrakcyjnych turystycznie poprzez roboty budowlane, modernizację, wyposażenie infrastruktury ułatwiającej dostęp do miejsc i obszarów atrakcyjnych turystycznie,
- inwestycje w obiekty/miejsca tworzące **turystyczne szlaki tematyczne** (obiekty/miejsca odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych) lub turystyczne szlaki rodzajowe (np. kajakowe, rowerowe, kamperowe), w tym poprawę ich dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym z niepełnosprawnościami.

Główne grupy docelowe:

- mieszkańcy województwa świętokrzyskiego, turyści,
- jednostki samorządu terytorialnego,
- instytucje kultury, z wyłączeniem państwowych instytucji kultury oraz współprowadzonych przez Ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego posiadające osobowość prawną,
- jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną, działające w sferze ochrony środowiska, kultury, turystyki,
- parki narodowe i krajobrazowe,
- organizacje pozarządowe,
- spółki prawa handlowego, w których większość udziałów lub akcji posiadają jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki,
- przedsiębiorstwa społeczne,
- instytucje kultury oraz instytucje zarządzające obiektami dziedzictwa kulturowego.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 – Priorytet VII: Kultura (projekt zatwierdzony przez Radę Ministrów)

Celem priorytetu jest wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarstwie, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych. Obejmuje on inwestycje w rozwój infrastruktury kultury oraz ochronę dziedzictwa kulturowego w celu wzmocnienia ich potencjału w zakresie oddziaływania na rozwój gospodarczy. Szczególną pieczę zostaną objęte zabytki UNESCO, Pomniki Historii oraz obiekty posiadające tytuł Znak Dziedzictwa Europejskiego. Działanie obejmuje wsparcie obiektów, w których w wyniku realizacji projektu prowadzona będzie działalność kulturalna i które mają potencjał do rozwoju turystyki kulturowej. Poprzez realizację inwestycji związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (w tym zabytków ruchomych), zwiększy się ich atrakcyjność dla odbiorców. Priorytet uwzględnia również wspieranie rozwoju infrastruktury wspierającej ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Ma on ponadto za zadanie zwiększyć atrakcyjność i konkurencyjność regionów poprzez wykorzystanie

unikalnego zasobu jakim jest dziedzictwo kulturowe, w celu przyciągnięcia turystów krajowych i zagranicznych.

Środki z funduszu mogą wykorzystywać jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe.

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2021- 2027

Tego typu programy są podzielone na trzy kategorie: transgraniczne, transnarodowe i międzyregionalne. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia. W przypadku programów współpracy transgranicznej aplikować mogą do nich jednostki z obszarów przylegających do granic państwowych. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży. W ramach programów współpracy transnarodowej mogą współdziałać duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw, natomiast w zakresie współpracy międzyregionalnej wszystkie regiony. Projekty oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć m.in. kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) i Norweski Mechanizm Finansowy 2014-2021

Mechanizm Finansowy EOG, obok funduszy strukturalnych, stanowi największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki na te programy przeznaczone są przez trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego - Norwegię, Islandię i Lichtenstein. Wspierają one działania między innymi z zakresu kultury. Środki nowej perspektywy, z trzeciej edycji Mechanizmu Finansowego EOG (2014-2021) uruchomione zostały w 2016 r., a programy będą wdrażane do 2024 r. Program opiera się na dwóch działaniach:

- zarządzanie dziedzictwem kulturowym, którego celem jest poprawa zarządzania dziedzictwem kulturowym poprzez stworzenie odpowiednich warunków do prowadzenia działalności kulturalnej, zarówno w ramach ochrony dziedzictwa kulturowego, jak również w zakresie infrastruktury kulturalnej; w skład tego działania wchodzi:
 - poddziałanie 1.1: *Restauracja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego*, w którego ramach możliwa jest ochrona, konserwacja, i/ lub rozbudowa zabytków nieruchomych z ich otoczeniem na potrzeby działalności kulturalnej, a także ochrona zabytkowych ogrodów i parków
 - poddziałanie 1.2: *Innowacyjne wykorzystanie infrastruktury do prezentacji dziedzictwa kulturowego*, gdzie możliwa jest budowa, rozbudowa i remont infrastruktury kulturalnej
- współpraca kulturalna – celem tego działania jest rozwój współpracy kulturalnej pomiędzy twórcami i uczestnikami życia kulturalnego oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy polskimi instytucjami a instytucjami z Norwegii, Islandii i Lichtensteinu

Dofinansowanie może sięgnąć 85% kosztów kwalifikowanych, w zależności od rodzaju beneficjenta. W związku z tym, że dokumenty programowe i kryteria przyznawania dotacji ulegają drobnym zmianom w każdym roku budżetowym, należy każdorazowo sprawdzać wzory aktualnie obowiązujących dokumentów na stronie programu.

Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Program ma na celu dofinansowanie lub udzielenie dotacji na realizację zadań inwestycyjnych polegających na pracach konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w ewidencji zabytków, a pozostających w gestii samorządów. Środki przyznawane są w ramach tzw. Polskiego Ładu. W 2024 roku nie ogłoszona została jeszcze kolejna edycja programu.

Fundusz Termomodernizacji i Remontów (BGK)

Podstawowym celem Funduszu Termomodernizacji i Remontów jest pomoc finansowa dla inwestorów realizujących przedsięwzięcia termo-modernizacyjne i remontowe oraz wypłata rekompensat dla właścicieli budynków mieszkalnych, w których były lokale kwaterunkowe. W przypadku obiektów zabytkowych możliwe jest uzyskanie premii remontowej stanowiącej 60% kosztów przedsięwzięcia remontowego.

Beneficjentem premii remontowej są właściciele lub zarządcy budynków wielorodzinnych, których użytkowanie rozpoczęto:

- przed dniem 14 sierpnia 1961 r. lub co najmniej 20 lat przed dniem złożenia wniosku o premię remontową do banku kredytującego oraz
- budynek ten należy do społecznej inicjatywy mieszkaniowej lub towarzystwa budownictwa społecznego;
- budynek ten został wybudowany przy wykorzystaniu kredytu udzielonego przez BGK na podstawie wniosków o kredyt złożonych do dnia 30 września 2009 r. lub przy wykorzystaniu finansowania zwrotnego w rozumieniu ustawy z dnia 26 października 1995 r. o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego bez względu na status prawny, z wyłączeniem jednostek budżetowych i samorządowych zakładów budżetowych. Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony:

<https://www.bgk.pl/podmioty-ryнку-mieszkaniowego/modernizacja-i-rewitalizacja/premia-remontowa-z-funduszu-termomodernizacji-i-remontow>

Inne programy

Jednostki samorządu terytorialnego i ich wydziały organizacyjne mogą również korzystać z innych źródeł pozyskiwania środków na opiekę nad zabytkami oraz na wzmacnianie tożsamości lokalnej. Programy o takim profilu proponują np. fundacje, którym patronują duże firmy z kapitałem polskim. Gmina może także wspierać organizacje pozarządowe w pozyskiwaniu takich środków. Przykładowo programy wspierające proponują:

- Fundacja Orlen – Program „Czuwamy! Pamiętamy!”; jego celem jest przywrócenie należnej czci Miejscom Pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, a które do tej pory pozostawały w złym stanie technicznym. Wnioskodawcą mogą być:

- organizacje pozarządowe lub oddziały terenowe organizacji pozarządowej posiadające osobowość prawną lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną (z wyłączeniem spółek prawa handlowego) tj. fundacje, stowarzyszenia, uczniowskie kluby sportowe, stowarzyszenia kultury fizycznej, organizacje społeczno-zawodowe rolników;
- podmioty niebędące organizacją pozarządową, np. jednostki samorządu terytorialnego lub ich jednostki organizacyjne, szkoły publiczne, przedszkola publiczne;
- kościelne jednostki organizacyjne prowadzące działalność pożytku publicznego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;

Wnioskodawcą może być również podmiot wpisany do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego, jeśli jest jednocześnie wpisany do rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej.

- Fundacja Łukasiewicza - celem *Programu „Rozgrzewamy Polskie Serca”* jest wspieranie inicjatyw działających na rzecz integracji lokalnej społeczności wokół kultury, tradycji oraz wydarzeń lub pamięci historycznej. Podejmowane inicjatywy mają budować kapitał społeczny na lokalnym poziomie. Program skierowany jest do organizacji pozarządowych, jednostek samorządu terytorialnego i ich jednostek organizacyjnych, szkół publicznych i przedszkoli publicznych oraz związków wyznaniowych i ich organizacji. Zgłaszane projekty muszą oddziaływać na lokalną społeczność oraz być związane z pielęgnowaniem kultury, tradycji, wydarzenia lub pamięci historycznej.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Gmina będzie wydatkowała środki na realizację zadań z zakresu ochrony zabytków poprzez:

- zadania inwestycyjne dotyczące ochrony zabytków będących własnością gminy,
- dofinansowanie lub pomoc w zdobyciu środków na prace restauratorsko – konserwatorskie przy obiektach niebędących własnością gminy
- umieszczenie stosownych zapisów dotyczących ochrony zabytków w strategii rozwoju gminy, planie ogólnym, miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego itp.
- wykonywanie opracowań z zakresu lepszego rozpoznania zasobu dziedzictwa kulturowego gminy (w ramach współpracy z instytucjami naukowymi i zajmującymi się ochroną zabytków, ekspertami, poprzez działalność organizacji pozarządowych – np. lokalnych stowarzyszeń itp.)

Zakres finansowania planowanych przez gminę zadań z zakresu opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego realizowanego łącznie z działalnością bibliotek, świetlic i domów kultury jest ustalony na 2% corocznie uchwalanego budżetu.

12. Podsumowanie

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne na lata 2025 – 2028 wytycza kierunki polityki władz samorządowych w tak ważnych kwestiach jak ochrona lokalnych wartości kulturowych, w tym zabytków, tradycji i krajobrazu kulturowego. Ważnym elementem Programu jest rozwój i promocja walorów turystycznych gminy, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych. Zakłada się, że cele nakreślone w Programie będą osiągnięte w wyniku szerokiej współpracy władz gminy z Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach, jednostkami samorządu terytorialnego oraz innymi organizacjami i związkami, których działania obejmują ochronę walorów kulturowych i krajobrazowych.

Program podkreśla rolę całej społeczności lokalnej – właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

Kolejna edycja (aktualizacja) Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skarżysko Kościelne powinna zostać opracowana po czterech latach od przyjęcia go przez Radę Gminy.